

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET

MØTEBOK 1/96 - VEDTAKSDEL

side 1

Tid:	27. februar 1996	kl. 09.00 - 12.00	og	kl. 15.00 - 18.00
	28. februar 1996	kl. 09.00 - 12.00	og	kl. 15.00 - 19.30
	29. februar 1996	kl. 09.00 - 12.00	og	kl. 15.00 - 18.00
	1. mars 1996	kl. 09.00 - 12.00		

Sted : Samelandssenteret, Karasjok

Representanter:

1. Olav M. Dikkanen	21. Geir Tommy Pedersen
2. Magnhild Mathisen	22. Sven Roald Nystø
3. Berit Ranveig I. Nilssen	23. Margreta Påve Kristiansen
4. Steinar Pedersen	24. Aage Pedersen
5. Marianne Balto Henriksen	25. Olav Andersen
6. Hartvik Hansen	26. Anders Oskal
7. Ragnhild Nystad	27. Inger-Ann Fossli
8. Egil Olli	28. Magne A. S. Huvva
9. John Henrik Eira	29. Per Solli
10. Ole Henrik Magga	30. Roger Pedersen
11. Heaika Skum	31. Ing-Lill Pavall
12. Inger Anne S. Gaup	32. Amund Eriksen
13. Peder Mathisen	33. Nils O. Nilsen
14. Alf Edvard Nystad	34. Jarle Jonassen
15. Jens Petter Olsen	35. Åsta Vangberg
16. Tore Bongo	36. Odd Kappfjell
17. Terje K. Haugen	37. Máret Guhttor
18. Ingar Eira	38. Johan Mikkel Sara
19. Mary Mikalsen Trollvik	39. Berit Johnskareng
20. Eilif O. Larsen	

Følgende representanter hadde permisjon:

- Representant nr. 3 Berit Ranveig Nilssen
- Representant nr. 5 Marianne Balto Henriksen
- Representant nr. 8. Egil Olli ble innvilget permisjon 29.02. og 01.03.96
- Representant nr. 24 Aage Pedersen
- Representant nr. 28 Magne A. S. Huvva
- Representant nr. 35 Åsta Vangberg
- Representant nr. 39 Berit Johnskareng

- Representant nr. 16 Tore Bongo ble innvilget permisjon 28.02.96
- Vararepresentant Øysten Ballari ble innvilget permisjon den 29.02.96 fra kl. 11.30 til 15.00

Følgende vararepresentanter tok sete:

- Øystein Ballari, vararepresentant for representant nr. 3
- Viktor Trosten, vararepresentant for representant nr. 5

Berit Anni Grenserud Somby, vararepresentant for representant nr. 8, tok sete den 29.02.96

Inger A. Skum, vararepresentant for representant nr. 24

Noralf Amundsen, vararepresentant for representant nr. 28, tok sete den 27.02.96 kl. 15.25.

Kristin Sara, vararepresentant for representant nr. 35

Birger Nymo, vararepresentant for representant nr. 39

SAKSLISTE:

SAK 1/96 KONSTITUERING

-navneopprop, permisjoner, innkalte vararepresentanter
-godkjenning av innkalling og saksliste

**SAK 2/96 SAMETINGETS FORRETNINGSORDEN - REGLER FOR
PROTOKOLLERING OG EKSPEDERING AV SAKER SOM
BEHANDLES I SAMETINGETS PLENUM**

**SAK 3/96 SAMETINGSRÅDETS BERETNING OM VIRKSOMHETEN,
HERUNDER REFERATSAKER**

**SAK 4/96 SPØRSMÅL TIL SAMETINGSRÅDET I.H.T.
FORRETNINGSORDEN**

SAK 5/96 KUNNGJØRING AV NYE SAKER

SAK 6/96 SAMETINGETS ÅRSMELDING 1995

SAK 7/96 BUDSJETT 1996 - FORDELING

**SAK 8/96 RETNINGSLINJER FOR STØTTE TIL SAMISKE
KULTURORGANISASJONER**

**SAK 9/96 NOU 1995:6 - PLAN FOR HELSE- OG SOSIALTJENESTER TIL
DEN SAMISKE BEFOLKNING I NORGE**

SAK 10/96 SAMISK JORDBRUKSPLAN

**SAK 11/96 REVIDERING AV RETNINGSLINJER FOR STIPEND TIL SAMISK
UNGDOM**

SAK 12/96 BARENTSSAMARBEIDET

SAK 13/96 ANSETTELSE AV SAMETINGETS DIREKTØR

SAK 14/96 FLERSPRÅKLIGE NAVN PÅ KART

Sak 1/96 Konstituering

Møtelederskapet ved Egil Olli åpnet møtet. Det ble foretatt navneopprop.

a) Godkjenning av innkalling

Vedtak: Innkallingen av 25. januar 1996 ble enstemmig godkjent.

b) Godkjenning av sakliste:

Sven-Roald Nystø foreslo at sakslstens sak 2/96 og sak 3/96 bytter plass, slik at Sametingsrådets beretning om virksomheten blir behandlet før sak 2/9

Heaika Skum foreslo at sak 8/96 Retningslinjer for støtte til samiske kulturorganisasjoner blir utsatt til neste plenums møte. Saken sendes videre til høring, slik at Sámiid Vallastallanlihtu får den til høring.

Sven-Roald Nystø sitt forslag ble enstemmig godkjent

Heaika Skum sitt forslag ble vedtatt realitetsbehandlet under sak 8/96

Sak 2/96 Sametingets forretningsorden - Regler for protokollering og ekspedering av saker som behandles i Sametingets plenum

I. Dokumenter:

- Notat om Sametingets forretningsorden - praksis ved protokollering fra Sametingets møter, rutiner ved ekspedering av saker
- Utkast til regler for protokollering og ekspedisjon av saker som behandles i Sametingets plenum

II. Sametinget fattet følgende vedtak:

Saken sendes til Sametingsrådet for videre behandling.

Saken ble tatt opp til ny behandling 29.02.96 kl. 09.00 da ble følgende vedtatt:

§ 23 Debatter.

Tredje seting utvides med fire ord, jf. kursivering, og skal lyde:

"Taletiden for en saksordfører og det første innlegget til gruppens hovedinnleder, kan ikke overstige 15 minutter"

Viderer tilføyes foran setningen "Hvis møtelederen..." Der skal stå:

"Øvrige representanter har rett til å få ordet inntil to ganger. Første gang inntil 10 minutter. Andre gang inntil 5 minutter".

III. Protokolltilførsel:

Representanten Steinar Pedersen, AP's Sametingetgruppe fremmet følgende protokolltilførsel:

Sametinget flertall har heller ikke denne gangen ønsket å bedre tingets demokratiske praksis ved utsendelse av protokoller.

Fortsatt mener flertallet at det skal være slik at kun flertallets syn sendes ut, og protokolltilførsel strykes. Dette er beklagelig.

Sak 3/96 Sametingsrådets beretning om virksomheten, herunder referatsaker

Sametingets president Ole Henrik Magga orienterte om rådets virksomhet.

Rådets beretning ble tatt til etterretning.

Følgende forslag fra Ingar Eira, Senterpartiets Sametingsgruppe ble vedtatt oversendt rådet til behandling:

Sametinget kan ikke rolig sitte å se på at størsteparten av befolkningen i det sjøsamiske bosettingsområdet skal miste mesteparten av sitt årlige inntektsgrunnlag på grunn av fiskemottakskrisen på Finnmarkskysten.

Tradisjonelt har det på denne tiden av året vært høysesong for garnfiske, og når man nå vet at det omtrent ikke finnes avsetning for garnfanget fisk, så sier det seg sjøl at for svært mange fiskere er situasjonen ganske håpløs.

Senterpartiets Sametingsgruppe fremmer derfor følgende forslag:

Sametingspresidenten, sammens med gruppelederne i Sametinget ber om et snarlig møte med fiskeriministeren for å diskutere konkrete forslag til strakstiltak som kan avhjelpe situasjonen.

Sak 4/96 Spørsmål til Sametingsrådet i.h.t. forretningsorden § 26

a) Hartvik Hansen, Samegruppa:

Vanligvis sender Guovdageainnu Lagašrádio direkteendinger fra Sametingets plenumsmøter, men etter det vi har fått vite vil ikke GLR denne gang sende direkteending i nærradioen.

I følge de opplysninger vi har fått, har det vært stor interesse for disse sendingene både i Karasjok og Kautokeino. Vi synes det er svært beklagelig at man i nevnte områder ikke har anledning til å høre på Sametingets plenumsmøter.

1. Hvorfor er dette tilbudet nedlagt?
2. Har man fra andre samiske områder ønsket liknende tilbud?

Sametingsrådets svar:

Sametinget har hatt avtale med Guovdageainnu Lagašradio om teknisk bistand med betjening av simultantolkeanlegget under Sametingets plenumsmøter. Sametinget har betalt kr. 7.500,- pr. møte til GLR for denne tjenesten. Avtalen har vært gunstig for både Sametinget og GLR.

Avtalen har ikke inkludert overføring av Sametingets plenums møte. GLR har for denne delen mottatt tilskudd fra Guovdageainnu suohkan på kr. 20.000,- og fra Kárášjoga giellda på kr. 10.000,- (en gang) for overføring pr. plenums møte. Nå har Guovdageainnu suohkan ikke vært villig til å finansiere overføringene. Dermed har ikke GLR mulighet til å overføre dette plenums møtet. Overføring pr. plenums møte koster GLR kr. 30.000,- pr. møte.

Sametingsrådet har i møte 22. - 24. januar d.å. under sak R 2/96 Referater, drøftet henvendelse fra GLR om finansiering av overføring av plenums møtene. Sametingsrådet har besvart henvendelsen med at rådet er positiv til tiltaket, og særlig hvis flere områder inkluderes i prosjektet. Dette er en god måte å få direkte informasjon om Sametingets virksomhet på. Sametingsrådet har imidlertid prinsipielle betenkeligheter med å bidra til finansiering av redaksjonelt stoff i forbindelse med overføringene. Sametinget finansierer ikke noen andre mediers dekning av Sametingets møter, og det synes derfor ikke riktig å gjøre det her heller. En mulighet er å gjøre avtale om ren lydoverføring, uten redaksjonell stoff.

Sametingsrådet har bedt om ytterligere informasjon om utvidelsesplanene før rådet tar stilling til saken. Sametingsrådet er kjent med at det er interesse i flere områder med å få overført tingets plenums møter. For GLR er det idag ikke mulig å tilby denne tjenesten da finansieringen ikke er klar. GLR er nødt til å ha en langsiktig finansiering, plattform, i orden før andre områder kan inkluderes i prosjektet.

Sametingsrådet vil arbeide videre med saken, fortsette dialogen med GLR og alternativt se på andre modeller for lydoverføring av Sametingets plenums møter.

b) Hartvik Hansen, Samegruppa:

Næringsfiske og forvaltning av innlandsfiske i finnmark

Viser til Jordsalgstyrets sak 1476/93 og sak 17/95, om bortforpaktning av fiskevann til næringsfiskeutøvere. Som en forsøksordning foreslo Jordsalgssjefen at statens fiskerett i innlandsvann kan bortforpaktet til næringsfiskeutøvere. Etter det vi vet er dette vedtatt. Forpaktninga vil innebære enerett til fiske med bundne redskap, men berører ikke reindriftsutøvere.

Dette er en sak av meget prinsipiell karakter. Dette vil få store konsekvenser for lokalbefolkninga og den samiske befolkning. Dette er etter vår vurdering sterkt beklagelig. Dette er heller ikke i henhold til lokal samisk høstingstradisjon hvor kollektiv utnyttelse av felles utmarksressurser har vært hovedpraksis.

I h.h.t. dette vil Samegruppa stille følgende spørsmål:

1. Har Sametingsrådet eller Sametinget gitt uttalelse til saka som høringsinstans ?
2. Anser Sametingsrådet dette som en lite viktig sak, og har dermed ikke prioritert dette ?

Sametingsrådets svar:

Statsskog oversendte pr. brev 21.10.95 vedtak i Jordsalgsstyre vedrørende næringsfiske og forvaltning av innlandsfiske i Finnmark. Statskog ber Sametinget om uttalelse i saken. I brevet fremgår det at forutsetningen for ikrafttredelse av jordsalgsstyrets vedtak er at det ikke fremkommer uttalelser som inneholder innvendinger av stor prinsipiell karakter.

Sametingsrådet har ansett saken som viktig men fant ikke umiddelbart at en hadde sterke motforestillinger til vedtaket. Sametinget har derfor ikke pr. dato avgitt uttalelse. Dette i henhold til oversendelsesbrevet.

Sametingsrådet er imidlertid i ferd med i samarbeid med Samisk næringsråd å vurdere saken nærmere, og vil eventuelt fremme en uttalelse innen kort tid.

Sametingsrådet tar gjerne imot innspill i saken.

c) Hartvik Hansen, Samegruppa:

Vi vet at samene, spesielt de som bor i grenseområdene, har stor interesse for felles tiltak. Det forutsetter selvfølgelig en grundig og rimelig interesse for hverandres saker, og problemer. På en måte medfører det også en plikt til å støtte opp om hverandre - om så i form av en moralsk støtte.

Jeg er blitt forespurt om vi samer på Norsk side kunne gi en aller annen form for støtte til samene på finsk side. Jeg tror man må være forsiktig med å blande seg inn i hendelser som skjer i et annet land, men i den senere tid er samene på finsk side blitt utsatt for sterk sjikanering og er nesten blitt truet i sine egne områder.

Denne saken fremmes ikke med det formålet å kritisere Sametingsrådet eller vår president. Rådet har mange ganger vist stor interesse for å saker som angår urbefolkninger også utenfor Norge.

President, jeg vil likevel spørre, kan vi komme med en uttalelse eller gjøre noe i denne saken?

Sametingsrådets svar:

Sametingsrådet er sterkt bekymret for den utvikling som finner sted på det lokale plan i samiske områder på finsk side av Sápmi. Sametingets president har derfor skrevet brev til president Martti Ahtisaari. I dette brevet ble nettopp disse forhold som Sámi joavku ved Hartvik Hansen her påpeker, tatt opp. President Ahtisaari som Republikken Finlands president blir i brevet anmodet om å appellere til den ikke-samiske befolkningen som er i mot sameloven og etablering av Sametinget, om å stagge gemyttene og fremføre sine synspunkter som høver seg i et nordisk demokrati. Vårt brev til President Ahtisaari følger vedlagt i sin helhet.

d) Eilif O. Larsen, AP's sametingsgruppe:

Næringskombinasjonsprosjektet: Samisk næringsråd må følge vedtaket som er gjort i plenum!

Arbeiderpartiets Sametingsgruppe har med betydelig forbauselse registrert Samisk næringsråds vedtak i sak 145/95, om retningslinjer for en permanent ordning for

næringskombinasjoner. Denne forundringen deles av de mange næringskombinasjonsutøverne som har henvendt seg til oss.

Vi må si det så sterkt at det er med direkte beklagelse vi finner at Samisk næringsråd ikke følger opp Sametingets enstemmige plenumsvedtak i sak 8/95. Der la Sametinget til grunn, blant annet etter vårt opprinnelige forslag, at det burde innføres en varig driftsstøtteordning for næringskombinasjoner, med grunnkomponentene duodji, utmarksnæring, småskalajordbruk og -fiske, samt reindrift.

Gjennom sitt ovennevnte vedtak, har Samisk næringsråd nå utelukket reindrift, småskalajordbruk og -fiske, fra driftsstøtteordningen. En slik behandlingsmåte, i strid med plenumsvedtaket, er helt uakseptabelt for vår gruppe. Hvis disse komponentene faller ut, er det egentlig bare skallet igjen av kombinasjonsnæringsordningen under Sametingets paraply.

Vi vil derfor stille følgende spørsmål til Sametingsrådet:

Mener Sametingsrådet det er uakseptabelt, og i tråd med god politisk og forvaltningsskikk, at et underliggende organ ikke følger opp et enstemmig plenumsvedtak, og hva vil rådet gjøre for å rydde opp i den uklarhet og usikkerhet dette har skap for næringsutøverne?

Sametingsrådets svar:

Sametingsrådet påpeker at det selvsagt ikke er akseptabelt at underliggende råd unngår å følge opp vedtak i tingets plenum. Men underliggende råd har generelt både rett og plikt til å fremme fagpolitiske vurderinger tilknyttet plenumsvedtakene, dersom det gis rom for slike vurderinger.

Når det imidlertid gjelder saksgangen i foreliggende sak, vedtok Sametinget i februar 1995 å etablere en permanent ordning for støtte til næringskombinasjoner. Etter forslag fra Samisk næringsråd ble et utkast til retningslinjer til en permanent ordning sendt ut på høring i midten av januar i år. Det vedtaket i samisk næringsråd som representanten Eilif Larsen viser til, er derfor kun et førsteutkast til retningslinjer.

Høringsfristen er satt til 15. mars. Saken vil bli fremmet for plenumsmøtet i mai måned. Samisk næringsråd har tatt utgangspunkt i vedtaket gjort i plenum i sak 8/95. I plenumsvedtaket heter det bl.a.:

" ... Sametinget vil derfor legge til grunn at permanente støtteordninger videreføres på de grunnkomponenter (duodji, utmark, småskalajordbruk, fiske og reindrift) som var omfattet av prosjektet.

For duodji og utmarksnæringer finnes det pr. i dag ingen støtteordninger. For disse næringene tilrås opprettelse av permanente driftsstøtteordninger..."

I tillegg heter det i vedtaket at de ulike næringsutredningene innen jordbruk, fiske og reindrift vurderes i forhold til behovet for en driftstilskuddsordning.

I vedtaket ble også Samisk næringsråd bedt om å utarbeide forslag til nærmere retningslinjer som skal omfatte omfanget av virkemidler, geografisk avgrensning og organisering av ordningen.

På grunnlag av dette har Samisk næringsråd tilrådt at det skal opprettes en driftsstøtteordning for duodji og utmarksnæring. Videre tar Næringsrådet hensyn til støtteordninger for jordbruk, fiske og reindrift. Dette er gjort ved at næringsrådet har foreslått etableringsstipend tiltak for kompetanseheving og utnyttelse av utmarksressurser samt ordninger for å sikre rekruttering til primærnæringene.

Ut fra dette synes Samisk næringsråd å ha avgitt forslag til nærmere retningslinjer i tråd med plenumsvedtaket og i tråd med næringsrådets rolle som fagpolitisk organ i Sametingssystemet. Samisk næringsråd har fulgt plenumsvedtaket og foretatt en selvstendig vurdering av de støttekomponentene som plenumsvedtaket legger opp til. Ingen komponenter faller ut. Tvert i mot inneholder Samisk næringsråds forslag en styrking av ordningen i og med forslaget om støtte til kompetanseheving, rekruttering og utnyttelse av utmarksressursene er tatt med. Dette er støtteordninger som ikke var fremmet i plenumsvedtaket.

Samlet sett bidrar dette til at Sametingsrådet ikke kan se at representanten Eilif Larsens påstander, om at Samisk næringsråd ikke følger opp Sametingets vedtak, medfører riktighet.

Sametingsrådet vil imidlertid på dette trinn i saksbehandlingen ikke gå nærmere inn på innholdet i substansen i det høringsdokumentet som nå er ute blant organisasjoner, kommuner, og andre interessenter. Sametingsrådet vil således heller ikke gripe direkte inn i Samisk næringsråds saksbehandling. Rådet vil også i denne sak foreta en grundig saksbehandling i tråd med god forvaltningsskikk hvor ulike sider og interesser vil bli vurdert, og fremme en innstilling til retningslinjer for en permanent ordning for Sametinget i plenum.

Sametingsrådet håper en med dette har ryddet opp i eventuelle uklarheter og usikkerheter slik representanten Eilif Larsen etterlyser.

e) Peder Mathisen, Senterpartiets sametingsgruppe:

Ved behandling av Handlingsplan for kyst og fjordområder i samiske områder er det fra et lokalt fiskarlag kommet en uheldig uttalelse som etter Senterpartiet's syn er med på å skape unødig konflikt mellom grupper av folk i Finnmark.

For å rydde unna alle mistolkninger i første rekke blandt fiskere bør det være på tide at Sametinget synliggjør seg mere ute ved kysten og får til en konstruktiv dialog som kan være nyttig for begge parter.

Spørsmål til rådet er derfor ?

Hva akter rådet i fremtiden gjøre for å rydde unna de fordommer og feiltolkninger som i enkelte områder ute ved kysten ser ut til å befeste seg?

Sametingsrådets svar:

Senterpartiet v/Peder Mathisen reiser samme spørsmål som Arbeiderpartiet's sametingsgruppe gjorde i brev av 06.02.96. Svar av 13.02.96 vedlegges.

Når det gjelder informasjon om handlingsplanen for samiske kyst- og fjordområder har Sametingsrådet i den anledning deltatt på flere folkemøter. Det vises forøvrig til rådets beretning.

Sametingsrådet har arbeidet og vil fortsatt arbeide for å bedre den generelle informasjonen om samiske forhold. I forbindelse med grunnskolereformen og de nye læreplanene har rådet stått hardt på for at samisk stoff skal integreres i de generelle fagplanene. Dette er etter rådets oppfatning den beste måten en kan få grunnleggende kunnskaper om den samiske befolkning og om samiske samfunnsforhold, spredt til landets befolkning.

Etter at Sametinget i mai 1995 vedtok Sametingets informasjonsstrategi, har rådet arbeidet med oppfølgingen av handlingsplanene på kort og lang sikt. Så langt er handlingsplanen på kort sikt i rute:

- Forslag på øremerkede midler i budsjettet for 1996
- Informasjonsopplæring er igangsatt
- Foredrag med transparenter er under utarbeiding
- Grafisk profil er under utarbeiding
- Brosjyre om Sametinget er under utarbeiding
- Sametingets informasjonsavis er under utarbeiding

Dessuten sendes det regelmessig ut informasjon til media.

Sametingsrådet vil arbeide videre med oppfølging av vedtaket gjort i mai 1995, og vil også i tiden framover, slik vi gjør det idag, bruke mye tid og ressurser på å gi riktig informasjon om Sametinget og om samiske forhold.

Avslutningsvis vil Sametingsrådet understreke det ansvaret den enkelte representant har for å informere i sine områder og gjennom sine nettverk.

Sak 5/96 Kunngjøring av nye saker**a) Representanten Hartvik Hansen, Samegruppa fremmet følgende sak:****Rattsøutvalgets innstilling- uttalelse fra Sametinget**

Samegruppa er meget bekymret for virkninga av Rattsøutvalgets innstilling og ser det som høyst aktuelt at Sametinget kommer med en uttalelse om dette.

Beklageligvis ble ikke høringsfristen utsatt slik det ble foreslått i Stortinget. Høringsfristen er fortsatt 15/3 96. Dette er en meget viktig politisk sak som Sametinget ikke kan la passere uten ha tilkjennegitt sitt syn.

Dette vil berøre tilskuddsordninger for enormt mange kommuner som igjen berører den samiske folkegruppe som et folk. På bakgrunn av Grunnlovsparagraf 110A og ILO konvensjon nr. 169 er dette en sak som i høyeste grad berører Sametingets virkeområde.

Det er meget underlig at sentrale myndigheter ikke ser at Sametinget er en av de viktigste høringspartnere for hele den samiske befolkninga i Norge. Med Musken saka i frisk minne skal Sametinget, etter Samegruppas mening sterkt tilkjennegi sitt syn i saka.

På bakgrunn av dette vil samegruppa konkret foreslå at Rattsøutvalgets innstilling føres opp som egen sak nr. 15/96 til realitetsbehandling fredag 1.mars.

b) Representanten Heaika Skum, Dáloniid Listu fremmet følgende sak:

- a. Sametingsrådet bes medvirke at de fastboende får godkjent sine planer om inngjerding av det fredede området rundt Šihččajavri slik de har søkt overfor reindriftsmyndighetene.
- b. Samtidig bes rådet jobbe for å gjeninnføre fredningssonene rundt tettstedene der de fastboende krever det.

c) Representanten Heaika Skum, Dáloniid Listu fremmet følgende sak:

På begynnelsen av 80-tallet var en gruppe med i Melodi Grand Prix. De deltok i konkurransen med en melodi som også inneholdt tradisjonell joik. Joiken ble brukt uten tillatelse fra joikens innehaver og forfatter.

I den senere tid er det kommet opplysninger om at en av artistene har tjent millioner på denne joiken.

Forfatter og eier av joiken har ikke tjent et øre på den.

Dáloniid listu ber om at Sametingsrådet ser på saken og vurderer hvordan en kan stoppe bruken av joik dersom innehaveren og forfatteren ikke kan dra nytte av det.

d) Representanten Heaika Skum, Dáloniid Listu fremmet følgende sak:

Sametingsrådet bør snarest komme igang med å utarbeide en egen natur- og miljøvernplan. Målsettingen med en slik plan er å verne om naturen og forhindre at næringsvirksomhet og menneskelige tiltak og inngrep ikke ødelegger naturen. Målet med planen er å sikre en bærekraftig utvikling slik at naturen og miljøet kan bevares for kommende generasjoner. Til dette oppnevnes et eget utvalg hvor gruppene får anledning til å foreslå medlemmer til utvalget.

e) Representanten Heaika Skum, Dáloniid Listu fremmet følgende sak:

Sametinget bør i samråd med Samisk utdanningsråd, igangsette arbeidet med en egen samisk IT-plan, som tar hensyn til de behov det samiske samfunn har i forbindelse med IT-arbeid.

IT-planen bør også ha målsettinger for egen utvikling av bedre samiske dataløsninger i forhold til dagens løsninger som kun er til nytte for private bedrifter som har laget egne løsninger.

f) Representanten Heaika Skum, Dáloniid Listu fremmet følgende sak:

Reindriftsforhandlingene for avtaleperioden 01.07.96 - 30.06.97 er nå avsluttet, og forslag til avtalen er oversendt Sametinget.

Dáloniid listu vil foreslå at denne avtalen behandles av Sametingets plenum. Derfor forslår vi at saken tas opp til behandling på fredag slik at gruppene får anledning til å se på forslaget til årets reindriftsavtale.

g) Representanten Roger Pedersen, Samegruppa fremmet følgende sak:

Driftsenhet i Brønnøy/Kvitfjell området.

Etter å ha fått en henvendelse fra en reineier innenfor dette området vil jeg stille flere spørsmål som har funnet sted i denne saksbehandling.

Det er 3 driftsenheter innenfor dette område. 2 av disse er ledige. Det har vært søkt på å få overta disse driftsenheter så tidlig som i 88 og 89. De har ikke fått et fornuftig svar fra områdestyret ennå. Så tidlig som i 83 ble det slått fast at skal en drive en økonomisk og rasjonell drift innenfor et område bør det være minst 2 driftsenheter. Dette er det dem ønsker, uten å få et ordentlig svar. På sikt kan dette føre slutten for denne familien innenfor reindrifta. Det kan ikke være meningen. Denne sak er i høyeste grad moden for Sametinget. Jeg vil med dette at Sametinget behandler denne sak, slik at det vil komme frem til en løsning i nær fremtid. Slik at denne familien får et svar hva fremtiden vil bringe.

h) Representanten Ragnhild Nystad, NSR's sametingsgruppe fremmet følgende sak:

Stortingets bevilgning til sametingslister i 1996

Sametinget er glad for at Stortinget har bevilget kr 450 000,- i 1996 til styrkning av de politiske gruppenes arbeidsmuligheter. Beløpet er bevilget til de sametingslister som er

representert i Sametinget. Bevilgningen er imidlertid ført under kap. 541 post 70 "Tilskudd til samisk formål" som Kommunaldepartementet disponerer.

I St. prp. nr. 1 (1995-96) heter det at "det vil bli utarbeidet retningslinjer for tildeling av dette tilskuddet". Samelovens § 2-14 gir hjemmel til tinget selv å gi bestemmelser om arbeidsordningen i Sametinget. Det vil derfor virke unaturlig om andre enn Sametinget selv utarbeider og godkjenner retningslinjer for det bevilgede tilskuddet.

Sametinget ber rådet medvirke til at Sametinget selv får disponere årets bevilgning. For senere år for utsettes bevilgningen ompostert til Sametingets budsjettkapittel: Rådet bes utarbeide forslag til retningslinjer for dette tilskudd til godkjenning i neste plenumssamling.

i) Representanten Mary Mikalsen Trollvik, NSR's sametingsgruppe fremmet følgende sak:

Stimulering og styrking av samisk språk i Nord-Troms

Nord-Troms regionen som omfattes kommunene Storfjord, Lyngen, Nordreisa, Skjervøy og Kvænangen utenom Kåfjord er i en prekær situasjon når det gjelder det samiske språket. Det er stor interesse for samisk i skoleverket og for samiskkurs i regionene, men vanskelig å skaffe både lærere og kursledere. En liten undersøkelse som Samisk språksenter i Gaivuotna/Kåfjord gjorde viser at det i disse kommunene bare finnes en håndfull personer som har kompetanse til å være samisklærere og kursledere.

For å få en bedre oversikt over situasjonen og ha bedre mulighet for å komme med tiltak som kan utrede dette på lik linje med del som er gjort i for eks. i Sør-Troms.

j) Representanten Mary Mikalsen Trollvik, NSR's sametingsgruppe fremmet følgende sak:

Den prekære situasjonen innen fiskeriene:

Samiske kyst- og fjordområder opplever igjen en gjennomgående fiskerikrise. Sametinget kan ikke akseptere at det skjer en utarming av det materielle kulturgrunnlaget for befolkningen i disse områdene. Det samiske samfunnet er avhengig av levedyktige bygder i kyst- og fjordområdene.

Det økte fangstvolum, som følge av en møysommelig oppbygging av flere fiskestammer, har medført at ilandbrakt kvantum er på høyde med tidligere maksår. I tillegg landsettes det betydelig mengder råstoff fra russisk trålerflåte. Råstoffutviklingen har på sin side lenge vært akterutseilt og lavt prioritert. Det er faktum idag at store deler av industrien og kjøperne ikke er i stand til å ta imot fangstene som ilandføres. Også markedet for tradisjonelle produkter fra industrien som saltfisk og blokk, samt til fersk anvendelse, har brutt sammen. Årsaken synes sammensatt, men stans i tilførsel av råstoff er et faktum idag. Det er meget alvorlig at dette i særdeleshet går utover råstoffleveringer i de sjøsamiske områder.

Fjordfisken er en mindre fisk av kysttorskestammen og gir i overveiende grad et lavere utbytte. Fisken kan også til tider være befengt med kveis (nematoder) som selbestanden

må ta hovedparten av årsaken til. Ved store tilførsler fra øvrige landinger i andre områder, synes fjordfangsten å være de første som ikke oppnår leveranse.

Økning i landbragt kvantum fører til press på minsteprissystemet. Når markedet kollapser, fører det til ytterligere press på førstehåndspris til fisker. Markedsprisene fører til at produsenter i de samiske kyst- og fjordområder, som følger av mindre fisk og lavere utbytte, produserer med tap. Annen anvendelse enn til salting og fersk synes blokkert. Årsaken er at det tradisjonelle tørrfiskmarkedet, basert på den typiske fjordfisken, er blitt avviklet som følge av at det idag nærmest ikke omsettes tørrfisk som matvarehjelp over u-hjelpsbudsjettet.

Ulike tiltak må vurderes. Som et første trinn i dette, må det sikres et nærmere angitt kvantum fjordfisk for tørrfiskproduksjon. Denne kvanta tørrfisk bør finne omsetningsløsning over matvareprogrammet for u-hjelp.

Sametinget ber rådet om umiddelbart å prioritere et møte med fiskeriministeren hvor helheten i den prekære situasjonen fremlegges. Det må kreves umiddelbare tiltak som retter opp dagens krisesituasjon. Rådet må også snarest, i samarbeid med andre offentlige organer, igangsette arbeid som sikrer permanent opprettholdelse og utvikling av bygdene og det sjøsamisk kulturgrunnlaget i kyst- og fjordområdene.

I. Sametingets vedtak:

Alle forslag til nye saker oversendes rådet til behandling.

II. Protokolltilførsel:

Representanten Heaika Skum, Dáloniid listu fremmet følgende protokolltilførsel til sak 5 f):

Det er beklagelig at Sametingets plenumsmøte ikke fremmer reindriftsavtalen til behandling i plenumsmøtet i februar 1996. Selv om avtalen er sendt til Sametinget.

Sametinget gir dermed saken til behandling i rådet, og dette vil være grunnlaget når komiteen fremmer saken for Stortinget.

Det er beklagelig at synet til hele plenumsmøtet ikke kommer frem ved slik saksbehandling.

Representantene Heaika Skum, Johan M. Sara og Amund Eriksen fremmet følgende protokolltilførsel til sak 5 h)

Stortingets bevilgning til Sametingslister 1996:

Sametinget forutsetter at midlene fordeles mellom politiske grupperinger som ikke mottar organisasjonsstøtte fra Sametinget.

Sak 6/96 Sametingets årsmelding 1995

I. Dokumenter:

- Årsmelding for Sametinget 1994
- Årsmeldinger 1995 - underliggende råd:
  - Samisk kulturråd
  - Samisk næringsråd
  - Samisk språkråd
  - Samisk kulturminneråd

II. Sametingets vedtak:

Sametinget legger med dette frem sin årsmelding for 1995.

III. Protokolltilførsel:

Protokolltilførsel fra Magnhild Mathisen, AP's gruppe:

Både de samiske, og øvrige allmennhet, Regjering og Storting, har rett til å få et innblikk i Sametingets totale virksomhet.

Slik årsmeldingen nå foreligger, fremstår Sametinget som et organ hvor alle vedtak er enstemmige - noe som jo slett ikke er tilfelle.

Likeledes må årsmeldinga helt klart vise hva Sametingets plenum har gjort, hva Sametingsrådet har gjort, og hva underliggende råd har stått for. Den fremlagte årsmeldinga oppfyller heller ikke et slikt grunnliggende krav til rapportering i et parlamentarisk system.

Protokolltilførsel fra Ragnhild Nystad, NSR's sametingsgruppe:

NSR's sametingsgruppe viser til forretningsorden § 23, nest siste og siste setning, der det er Sametinget som beslutter om strek settes. På denne bakgrunn viser gruppa til at møtelederskapet ikke hadde hjemmel til å beslutte å sette strek for debatten uten at Sametinget fikk votere over dette.

NSRs sametingsgruppe viser dog til at avstemningen over saken er foretatt og saksbehandlingen dermed avsluttet. Gruppa vil på denne bakgrunn ikke anmode om at saken åpnes på nytt, men ber om at forretningsorden følges for ettertiden.

Sak 7/96 Budsjett 1996 - Fordeling**I. Dokumenter:**

- St.prp. nr. 1 (1995-96) - Kommunal- og arbeidsdepartementet
- Tildelingsbrev Sametinget - Statsbudsjettet 1996
- Budsjettforslag fra Samisk språkråd, Samisk kulturråd, Samisk kulturminneråd og Samisk næringsråd
- Notat fra administrasjonen i Samisk næringsråd
- Notat fra kvinneprosjektleder Janne Hansen
- Utskrift av møtebok sak 42/94 Sametingets budsjett for 1995 - fordeling
- Utskrift av møtebok sak 43/95 Sametingets budsjett for 1996 - Nye behov
- Utskrift av møtebok sak R 5/95 Sametingets budsjett for 1996 problem- og stillingsnotat

II. Sametinget fattet følgende vedtak:

Sametinget legger med dette frem sin budsjettfordeling for 1996. Fordelingen berører Statsbudsjettets kapittel 0540 "Sametinget" i St.prp. nr. 1 (1995-96) postene 01,11, 51, 52, 53, og 70.

Fordeling av driftsmidlene, post 01 og 11

Sametingets drift er delt inn i ulike separate enheter med ansvar for eget budsjett og drift. De underliggende råd i Sametinget presenterer årlig sine behov for kommende år for Sametingsrådet som grunnlag for tingets fordeling av driftsmidlene på de respektive fagrådene.

Midler til kvinneprosjektet, kr 500.000,- for 1996 er inkludert i totalbevilgningen på kr 24.525.000,-, jf. St.prp. nr. 1 (1995/96). Dette er ikke omtalt i St.prp. nr. 1 (1995/96). For å få budsjettet i balanse etter ovennevnte justering, er det nødvendig å oppjustere inntekten på kap. 3540.02 Prosjekter (Samisk kulturminneråd) med kr 100.000,- til kr 500.000,-, og redusere restfordelingen (kr 400.000,-) prosentvis.

Ut i fra inntekter fra prosjekter og oppdrag i samisk kulturminneråd og forventede lønsrefusjoner, kan Sametinget totalt disponere **kr 25.717.222,-** i 1996 og dette tallet legges til grunn for fordelingen for budsjettet på postene 01 og 11. For 1996 fordeles budsjettets post 01 og 11 som følger:

Kap. 0540 post 01 Lønn og godtgjørelser

	1995	1996
Sametinget	6.853	7.404
Samisk språkråd	930	1.337
Samisk kulturråd	1.567	1.663
Samisk kulturminneråd	2.573	2.923
Samisk næringsråd	1.616	1.648
Totalt	13.539	14.975

Det er satt av budsjettmidler til avlønning av visepresident i hel stilling fra og med 1. mars 1996 og midler til gruppeledere i Sametinget fra og med 1. mars 1996.

Det er også satt av midler til opprettelse av en 2-årshjemmel til språkarbeid og til en 4-års hjemmel til Samisk kvinneprosjektleder.

Kap. 0540 post 11 Varer og tjenester

	1995	1996
Sametinget	6.379	6.693
Samisk språkråd	529	699
Samisk kulturråd	1.025	917
Samisk kulturminneråd	1.400	1.933
Samisk næringsråd	334	499
Totalt	9.667	10.741

Det er satt av midler til oppfølging av tingets vedtak om informasjonsarbeid for 1996.

Faste stillinger

Når det gjelder faste stillingshjemler, er det for 1996 foreslått én ny stilling til Sametinget. I og med at næringskombinasjonsprosjektet etableres som en permanent ordning og stillingen til nå har vært finansiert innenfor gjeldende rammer, legges den nye stillingen til samisk næringsråd. Stillingene fordeler seg slik for 1996:

	1995	1996
Sametinget	14	14
Samisk språkråd	3	3
Samisk kulturråd	5	5
Samisk kulturminneråd	10	10
Samisk næringsråd	4	5
Totalt	36	37

Fordeling av forvaltningsoppgaver

Sametinget legger opp til at forvaltningsoppgavene skal fordeles som følger:

Samisk næringsråd

- Samisk utviklingsfond
- Tilskudd til næringskombinasjoner
- Tilskudd til samisk husflid
- Utdanningsstipend til samisk ungdom (våren 1996)

Samisk kulturråd

- Samisk kulturfond
- Tilskudd til samiske kulturhus
- Tilskudd til samiske kulturorganisasjoner

- Tilskudd til samiske barns oppvekstvilkår
- Tilskudd til samisk forlagsdrift

Samisk språkråd

- Tilskudd til tospråklighet til kommuner og fylkeskommuner i forvaltningsområdet for samisk språk
- Drift av samisk orddatabank
- Prosjekter for revitalisering av samisk språk
- Utdanningsstipend til samisk ungdom (høsten 1996)

Sametingsrådet

- Tilskudd til gruppesekretærer i Sametinget
- Tilskudd til samiske hovedorganisasjoner
- Andre tilskudd

Kap. 0540 post 51 Samisk næringsråd

Det avsettes totalt kr. 16.811.000,- til samisk næringsråds forvaltning i 1996. Midlene skal gå til samisk utviklingsfond, samt fast tilskuddsordning til næringskombinasjoner. Hva gjelder midler til en fast støtteordning for næringskombinasjoner, så har Kommunal- og arbeidsdepartementet i St.prp.nr. 1 (1995/96) foreslått at midler avsatt til prøveprosjektet i 1995 videreføres innenfor Samisk utviklingsfond i 1996. I 1995 var det avsatt kr 3,2 mill. til avslutning av prøveprosjektet. Utkast til nye retningslinjer for de permanente tilskuddsordningene til næringskombinasjoner er nå sendt til høring hos berørte parter og forutsettes behandlet på Sametingets andre plenumsmøte i 1996. Sametinget forutsetter at retningslinjer for driftstilskuddsdelen i næringskombinasjoner videreføres i 1996 etter de tidligere retningslinjer. Nye retningslinjer for en permanent ordning vil bli iverksatt fra 1. januar 1997.

I forbindelse med budsjettfordelingen for 1995 - budsjettet ble det anbefalt at næringsrådet inngikk direkte avtale med Duodjeinstituhta om veilednings og støtteapparatet til utøvere som etablerer seg gjennom støtte fra samisk næringsråd. Tinget forutsetter at slike ordninger etableres med bakgrunn i den betydelige støtten samisk næringsråd gir til duodji-utøvere. Forøvrig vil Sametinget videreføre den profil fondet har i forhold til primærnæringene.

Kap. 0540 post 52 Samisk kulturråd

Tiltak	1995		1996
52.1 Samisk kulturfond	5.000		5.000
52.2 Tilskudd til samisk forlagsdrift	1.500	>	1.500
52.3 Tilskudd til samiske kulturhus	2.465	>	2.732
52.4 Tilskudd til samiske kulturorganisasjoner	840	>	680
Sum	* 9.805		9.912

(Alle beløp i 1000 kr.)

> betyr inntil.

* inkluderer kr. 600.000,- til kulturrådets disposisjon på post 70 i 1995.

Sametinget har så langt ingen merknader til kulturrådets støttepraksis i samisk kulturfond. Det er heller ikke i år rom for en økning av den rammen som er avsatt til kulturfondet.

Sametinget understreker at tilskuddet til samisk forlagsdrift ikke hadde til hensikt å utvide antallet forlag, men sikre de forlag som var etablert. Tingets primære oppgave er å sikre et bredt spekter av samiske utgivelser. Det er etterhvert blitt et spørsmål om ordningen i tilstrekkelig grad tjener sitt formål. Sametinget vil derfor be kulturrådet benytte deler av det bevilgede beløp over post 52.2 til en helhetlig gjennomgang av behovet for ordningen, med en vurdering av alle virkemidler som er tilknyttet produksjonen av samiske bøker. Det er i denne sammenheng grunn til å påpeke behovet for å sikre produksjonen av lærebøker. Post 52.3 er knyttet til driftsstøtte til samisk kultursenter i Hattfjelldal, Árran lulesamisk senter, og samisk kunstnersenter i Karasjok. Sametinget er kjent med de finansielle problemer sentrene har i tilknytning til sin drift, men ser ikke rom for noen stor økning i posten. Det avsettes kr 1,2 mill. til Árran lulesamisk senter, kr 765.000,- til samisk kunstnersenter (Sámi Dáiddaguovddáš) i Karasjok og kr 767.000,- til samisk kultursenter i Hattfjelldal. Sámi Dáiddaguovddáš har fått følgende tildelinger tidligere: kr 700.000,- i 1993, kr 765.000,- i 1994 og kr 760.000,- i 1995.

Den økningen som er lagt til grunn på denne posten er kr 107.000,- som skulle være med på å sikre en kompensasjon for prisstigningen de siste 2 år og overføring fra post 52.4 på kr 160.000,- til dekning av driftsstøtte til samisk kunstnersenter (Sámi Dáiddaguovddáš) i Karasjok.

Ordningen med støtte til samiske kulturorganisasjoner omfatter som bemerket i Sametingets budsjettbehandling for post 52 i inneværende år, støtte til kunstnernes organisasjoner, samisk idrett, og samiske organisasjoner som ikke omfattes av tilskuddet til samiske hovedorganisasjoner. Det bevilges derfor inntil kr. 680.000,- til denne ordningen på post 52.4. Denne posten er redusert med kr 160.000,- fra 1995 til 1996 på grunn av at midlene til samisk kunstnersenter i Karasjok er overført til post 52.3.

Kap. 0540 post 53 Samisk språkråd

Tiltak	1995	1996
53.1 Tospråklighetstilskudd til kommuner/fylker	16.650	16.650
*53.2 Samisk orddatabank	0	43
*53.3 Språkprosjekter i.h.t. vedtatte språkplaner	0	1.000
Sum	16.650	17.693

(Alle tall i 1000 kr.)

* Underpostene er foreløpig ikke etablert som en del av kontoplanen.

For 1996 er bevilgningen til post 53 øket med kr. 1.375 mill. i forhold til inneværende år. Sametinget vil av tilleggsbevilgningen fordele kr. 1 mill. til de planlagte språkprosjekter i sør-, lulesamisk område og Ofoten/Sør-Troms. Videre avsettes kr. 43.000,- til etableringen av samisk orddatabank. Midler på tilsammen kr 332.000,- er omdisponert fra post 53.2 til postene 01 og 11 til opprettelse av en 2 - årshjemmel til språkarbeid.

Til tilskuddsordningen tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner avsettes det tilsvarende beløp som for inneværende år, det vil si at rammen settes til kr. 16.650.000,-.

Sametinget vil anmode samisk språkråd om å holde god kontakt med de berørte kommuner og fylkeskommuner for utveksling av erfaring, eventuelt samarbeid om større språkprosjekter. Tinget vil igjen minne om at man ved bruk av disse midlene skal søke å øke de enkelte institusjoners egen evne til å oppfylle sine lovpålagte forpliktelser. Den beste måten vil etter tingets oppfatning være å styrke de enkelte ansattes individuelle kompetanse i samisk

språk, og dermed institusjonenes kompetanse, i motsetning til å benytte midlene til ren oversetter- og tolketjeneste.

Kap. 0540 post 70 Andre samiske formål

Sametinget vil fordele årets ramme på kr. 9.297.000 som følger:

Tiltak	1995	1996
70.1 Tilskudd til samiske hovedorganisasjoner	2.600	2.600
70.2 Tilskudd til gruppesekretærer i Sametinget	850	850
70.3 Utdanningsstipend til samisk ungdom	800	850
70.4 Tilskudd til samiske barns oppvekstvilkår	1.250	1.250
70.5 Tilskudd til samisk husflid	3.600	3.600
70.6 Andre tilskudd	0	147
Sum	* 9.100	9.297

(Alle tall i 1000 kr.)

* Redusert med kr. 600.000,- på fjorårets bevilgning som ble overført post 52.

Sametinget vil for 1996 avsette en ramme på kr. 2,6 mill. til de samiske hovedorganisasjoner over post 70.1. Dette er det samme som for inneværende år.

Årets ramme medfører ingen vesentlig økning fra tidligere år. Det er derfor ikke rom for noen prioritert økning av bevilgningen til gruppesekretærer i Sametinget. Post 70.2 Opprettholdes derfor på kr. 850.000,-.

Ordningen med utdanningsstipend til samisk ungdom økes til kr. 850.000 for skoleåret 1996-97.

For 1996 settes det av en ramme på kr. 3.600.000,- over post 70.5 til samisk husflid duodji. Dette gir i utgangspunktet ikke noe rom for styrking av støtten til noen enkeltinstitusjon. Tinget er imidlertid opptatt av at det stilles strengere krav til, og større grad av samarbeid mellom de enkelte støttemottakere. Gjennom utviklingsfondet er det nå en mer liberal støttepraksis til de enkelte duodjiutøverne, dette stiller større krav til støtteapparatet som denne bevilgningen er en ordning for. Sametinget har forståelse for Duodjeinstituttas ønske om en større bevilgning. Tinget avventer imidlertid næringsrådets gjennomgang av de enkeltes rolle innenfor denne ordningen før enkeltinstitusjoner gis spesiell behandling innenfor ordningen.

Forøvrig vises det til tingets merknader i sak 42/94 Sametingets budsjett 1995 - fordeling.

Post 70.6 Andre tilskudd etableres som en ny tilskuddsordning forvaltet av Sametingsrådet. Formålet med ordningen er å kunne møte uforutsette behov som ikke dekkes av eksisterende ordninger over tingets budsjett.

Øvrige vilkår for tildelingen av midler, med hensyn til rutiner, rapportering m.m., vil fremgå av Sametingets tildelingsbrev til de enkelte fagråd

Sak 8/96 Retningslinjer for støtte til samiske kulturorganisasjoner

I. Dokumenter

- Høringsuttalelse fra Sámi Dáiddasearvi/Sámi Dáiddaguovddáš datert 9. januar 1996
- Høringsuttalelse fra Sámi Girječálliid Searvi datert 10. januar 1996
- Høringsuttalelse fra Samisk kunstnerråd datert 10. januar 1996
- Høringsuttalelse fra davvi nuorra datert 6. januar 1996
- Høringsuttalelse fra Sámi Teather Searvi datert 9. januar 1996
- Høringsuttalelse fra Samenes Landsforbund datert 27. desember 1995
- Utskrift av møtebok i Samisk kulturråds sak 175/95
- Saksfremstilling til vedtak vedr. tilskudd til samiske kulturorg. 1995
- Utskrift av møtebok - Fordeling av tilskudd til samiske kult.org. 1995
- Sametingsrådets innstilling

Sametingsrådet trakk saken fra sakskartet.

Sak 9/96 NOU 1995:6 - Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge

I. Dokumenter:

- Brev fra sos.- og helsedep. datert 07.12.95
- Brev fra sos.- og helsedep. til høringsinstansene datert 14.05.95
- Høringsuttalelse fra Karasjok kommune/Kárášjoga gielda
- Høringsuttalelse fra Unjárgga gielda/Nesseby kommune
- Høringsuttalelse fra Deanu gielda/Tana kommune
- Høringsuttalelse fra Regionsykehuset i Tromsø
- Høringsuttalelse fra Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune
- Høringsuttalelse fra Prosjekt Helse-miljø-sikkerhet reindrift
- Høringsuttalelse fra Norske Fysioterpeuters Forbund
- Høringsuttalelse fra Hedmark Fylkeskommune
- Høringsuttalelse fra Fylkeslegen i Hedmark
- Høringsuttalelse fra Kulturdepartementet
- Høringsuttalelse fra Miljøverndepartementet
- Høringsuttalelse fra Barne- og familiedepartementet
- Høringsuttalelse fra Alta kommune
- Høringsuttalelse fra Fagområdet medisin, Universitetet i Tromsø
- Høringsuttalelse fra Kommunal- og arbeidsdep.

- Felles høringsuttalelse fra FO/ Sámi Sosialbargiid Searvi
- Høringsuttalelse fra Landbruksdepartementet
- Høringsuttalelse fra Kirke-, Utdannings- og Forskningsdepartementet
- Høringsuttalelse fra Fylkesmannen i Nordland
- Høringsuttalelse fra Fylkesmannen i Finnmark
- Høringsuttalelse fra Rådet for funksjonshemmede
- Høringsuttalelse fra Landsforbundet mot stoffmisbruk
- Høringsuttalelse fra Norsk gerontologisk institutt

II. Sametinget fattet følgende vedtak:

Innledning

Sametinget er tilfreds med at planen for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge er utarbeidet. Sametinget vil rose utvalget for en systematisk og omfattende gjennomgang av problemstillinger i forhold til helse- og sosialtjenester for den samiske befolkning. Utvalget har gjort et viktig arbeid med å samle inn tilgjengelige data innenfor saksfeltet, og planen setter fokus på ulike forhold knyttet til helse- og sosialtjenester overfor samene. Utvalgets arbeid danner et godt grunnlag for videreutvikling av helse- og sosialtilbudet.

Utvalget legger til grunn at:

"Det er gjort lite forsknings- og utredningsarbeid rundt forhold som kan belyse samenes situasjon. Når man vurderer helheten i det som er gjort av mindre undersøkelser, og sammenholder dette med de praktiske erfaringer som helse- og sosialarbeidere i samiske områder har gjort, så gir dette likevel et bilde av situasjonen. Dette bildet bør kunne utgjøre et tilstrekkelig grunnlag for praktiske tiltak for å bedre forholdene, enten i form av varige ordninger, eller som utprøving i form av prosjekter."

Sametinget mener at utvalget til tross for manglende forskning på området, langt på vei har klart å avdekke og dokumentert behovet for et forbedret tilbud innen helse- og sosialtjenestene. Planen avdekker også at samisk språk, kultur og kulturforståelse må bli vektlagt som en av de mest grunnleggende elementer, ved siden av det medisinsk-faglige i helse- og sosial sektoren, hvis målsettingen skal være at den samiske befolkningen skal få forbedret og likeverdige tilbud og tjenester i fremtiden.

Overordnet målsetting

Utvalget legger til grunn at et overordnet mål må være:

"likeverdige tilbud innen helse- og sosialsektoren til den norske og den samiske befolkning. Likeverdige tilbud innebærer at de norske helse- og sosialtjenestene må tilpasses de samiske klienters behov. Dette vil kunne være forskjellig for de forskjellige delområder av helse- og sosialtjenestene, og vil variere med de forskjellige geografiske områder."

Sametinget slutter seg til dette, og er enig med utvalget i at denne overordnede målsettingen på sikt må innebære en faglig utvikling og innpassning av de samiske kulturelle og etniske aspekter i helse- og sosialfagene. Sametinget vil presisere at utdannings- og forskningsinstitusjoner har et særskilt ansvar for å dokumentere forhold som fortsatt er uavklart med hensyn til helse og sosiale forhold blant samene. Som utvalget peker på forutsetter dette at samer må bli forstått av helse- og sosialpersonell på sitt eget morsmål, og ut fra sin egen kulturelle bakgrunn. I sak 33/95 - Samisk helse- og sosialplan for Finnmark understreket Sametinget at :

" For Sametinget er det en overordnet målsetting at samene har et like godt tilbud av helse- og sosialtjenester som den øvrige befolkning. Helse- og sosialtjenester i Norge har i all hovedsak vært tilpasset majoritets-befolkningen og dets behov. Samisk språk og kulturforståelse har ikke blitt tatt nødvendig hensyn til i planlegging og utvikling av helsetilbudet. Det eksisterer derfor betydelige fremtidige utfordringer i utviklingen av et helhetlig helse- og sosialtilbud for det samiske folk. Fortsatt er det en rekke helse- og sosial tilbud som ikke er tilrettelagt tilfredsstillende for den samiske befolkning."

Utvalgets syn er at det må være en integrert og samordnet helse- og sosialtjeneste for den norske og den samiske befolkning, som bygger inn tilstrekkelige hensyn til den samiske folkegruppe. Satsing for samene følger således de ordinære helse- og sosialtjenestene, dvs. på kommunalt, fylkeskommunalt og statlig nivå.

Sametinget er enig med dette, men vil påpeke at det må være en overordnet nasjonal oppgave å sikre et likeverdig tilbud mellom samer og den øvrige befolkningen innen helse- og sosialtjenesten. Dette med utgangspunkt i både juridiske, moralske og politiske forpliktelser som den norske stat har overfor samene. Med hensyn til de juridiske forpliktelsene, vises det blant annet til Sameloven, Grunnlovens § 110a og folkerettslige forpliktelse, herunder ILO-konvensjon nummer 169 om urbefolkninger og stammefolk.

Sametinget tiltrer i all hovedsak de målformuleringene som skisseres i planen. Sametinget vil fremheve at planen peker på de vesentligste utfordringene knyttet til helse- og sosialtjenesten for den samiske befolkning i Norge, og er enig med utvalget i at det er nødvendig å iverksette et vidt spekter av tiltak innen denne sektoren som kan forbedre tilbudet og tjenestene.

Rekruttering av personell

Rekruttering med henblikk på den samiske befolkningens behov, må etter utvalgets vurdering være et hovedmål for å utvikle et likeverdig tjenestetilbud for den samiske befolkning. Sametinget deler denne oppfatningen, og mener som utvalget at det må skje en økning i rekrutteringen av helse- og sosialfaglig personell med samisk bakgrunn og med kunnskaper i samisk språk og kultur, såvel som med kunnskaper i transkulturelle forhold og etnisk medisin. Utvalgets vektlegging av å styrke rekrutteringen til helse- og sosialsektoren er i hovedsak i tråd med statens forpliktelser overfor det samiske folk som kommer til uttrykk i ILO-konvensjonen nr 169. Artikkel 25 nr. 3 sier at helsetjenesten skal legge hovedvekt på opplæring og sysselsetting av lokale helsearbeidere, og skal konsentrere seg om primærhelsetjenesten, samtidig som det skal holdes nær kontakt med andre nivåer i helsetjenesten.

Med hensyn til nyrekruttering av ungdom og voksne til helse- og sosialsektoren, er Sametinget enig med utvalget i at det bør være en sentral målsetting at arbeidet med rekruttering av personell som selv har samisk bakgrunn, styrkes:

"Det bør arbeides med rekruttering av både voksne og ungdom fra samiske områder til arbeid i helse- og sosialsektoren. Det har vist seg at stabiliteten på arbeidsplassen er best der det er rekruttert fra området. I samiske områder vil lokal rekruttering også sikre folk med en samisk kulturell bakgrunn, og ofte også en formell samisk språk- og kulturkompetanse. Det må arbeides med rekruttering både i videregående skole og i ungdomsskolen."

Deanu gieldda/Tana kommune påpeker i sin høringsuttalelse at det kan være vanskelig å styrke rekrutteringen av samiskspråklig personell, da det allerede er sterk konkurranse mellom samiske institusjoner om samisktalende fagfolk:

"Tana kommune mener derfor at den satsing som utvalget foreslår, i stor grad er avhengig av en generell heving av samisk språks status slik at det oppnås et større rekrutteringsgrunnlag av samiskspråkling ungdom."

Sametinget deler dette synspunktet, og peker på at dette innebærer at det må skje en ytterligere forsterking av tiltak for å styrke samisk språks status, bl.a. i skolen og generelt i samfunnet.

En forutsetning for å sikre likeverdige helse- og sosialtjenester, er at det sikres en stabil stamme av helse- og sosialpersonell i områder med samisk befolkning. Sametinget ser at dette behovet også gjør seg gjeldende ved regionale institusjoner med ansvar for å gi tilbud til samer. Etterutdanning, faglig fordypning, lokal rekruttering, et godt fagmiljø og utfordrende arbeidsplasser er, som påpekt av utvalget, sentrale faktorer i denne sammenheng.

Sametinget slutter seg til utvalgets forslag om en rekke tiltak for å oppnå målsetningen om å sikre rekruttering av personell fra samiske områder.

Sametinget vil presisere at helse og sosialutdanningsinstitusjoner som har ansvar for å rekruttere helse og sosialfagutdanningspersonell til det samiske samfunnet, må ivareta de samiske aspektene som samisk språk og kultur i undervisninga. Læremidler og planer må foreligge på samisk. Det vil også være en stor fordel om det etableres desentraliserte sosial- og helsefaglige utdanningsmodeller med lokalisering av tiltak i samiske lokalsamfunn. Det forutsettes at utdanningsinstitusjonene som etablerer et slikt desentralisert tilbud, har ansvaret for å sikre at kvaliteten på opplæringa ivaretas.

Finansiering for slike utdanningstilbud må sikres.

Det vil også være naturlig at elever og studenter rekrutteres fra samiske miljø spesielt til slike desentraliserte ordninger.

Forskning og kompetanseoppbygging med hensyn til kulturelle aspekter

Kompetanseoppbygging med hensyn til kulturelle aspekter anses som en grunnpilar for å sikre likeverdige helse- og sosialtjenester, og er et sentralt element i flere av kapitlene i planen. Sametinget slutter seg til at kompetanseoppbygging med hensyn til den samiske befolkningens behov er en forutsetning for å gi samer likeverdig helse- og sosialtilbud. Å øke kunnskapen om samisk kulturelle aspekter innenfor helse- og sosialsektoren innebærer store

utfordringer. Disse aspektene har kun i begrenset utstrekning vært ivaretatt. I høringsuttalelsen fra Regionsykehuset i Tromsø anses følgende som dekkende å beskrive denne situasjonen:

"Vi konstaterer at selvom vi er kommet til 90-årene, er det enda mangelfulle samfunnsvitenskapelige kunnskaper om den samiske befolkningen. Spørsmålene og problemstillingene om helsetjeneste for den samiske befolkningen har stort sett bare vært gjenstand for engasjement i samiske miljøer og blant spesielt interesserte. Men disse kunnskapene er i liten grad systematisert og evaluert. Det er også mangelfulle erfaringer og kunnskaper i helse- og sosialsektoren om hva en integrert og samordnet helse- og sosialtjeneste for den norske og den samiske befolkning, som tar tilstrekkelig hensyn til den samiske befolkningen, egentlig innebærer. Dette kan igjen ha sammenheng med at det generelt hittil har vært for lite engasjement i forhold til spørsmål som berører samer. Helse- og sosialsektoren har i liten grad latt seg berøre av forpliktelsene og utfordringene inntil for kort tid siden. Dette gjør at vi har altfor få og samordnede erfaringer med å gi helsetilbud til den samiske befolkningen."

I planen slås det fast at det er behov for en satsing innen forsknings- og utviklingsarbeid i forhold til samiske spørsmål. Utvalget konstaterer at samiske aspekter har vært lite påaktet innen helse- og sosialsektoren både innen forskning og klinisk arbeid, og at det med dette er behov for en faglig utvikling på en rekke områder.

Sametinget er enig med utvalget i at det er et stort behov for å utvikle forsknings- og utredningsprogrammer for å fange opp tradisjonell samisk kunnskap. Det vil således kunne være hensiktsmessig å systematisere kunnskap blant annet om tradisjonell samisk folkemedisin, sosiale relasjoner og samhandlingsmønstre, og felles begrepsforståelse innen helse- og sosialtjenesten. Forskning om samiske forhold ut fra samiske premisser vil i denne forbindelse være svært viktig. Fou-samarbeidet mellom Norges forskningsråd, Sametinget og andre samarbeidsinstitusjoner bør utvikles ytterligere.

Planens kapittel om samhandlingen mellom samene og helse- og sosialvesenet viser at det er en rekke kulturelt betingede forhold som kan gjøre seg gjeldende i relasjonen mellom den enkelte same og helse- og sosialtjenesten. De kulturelt betingede forholdene kan komme til uttrykk på forskjellige måter. I planen pekes det blant annet på at:

"Pasienter og klienter kan ha en annen referanse til årsaker til sykdom og et annet forhold til helberedelse, eller de kan ha en annen oppfatning om hvilken rolle mennesker i nærmiljøet og i det sosiale nettverk skal spille i tilfeller av sykdom og sosiale problemer enn hva helse- og sosialpersonell er forberedt på."

Ansatte i helse- og sosialforvaltningen må få økt kunnskap om kulturelle forhold som kan være av betydning for å sikre likeverdig tilbud. For å oppnå dette er det påkrevet at samisk kulturkompetanse integreres i de forskjellige delområder i helse- og sosialsektoren. Opplæring som fremmer kunnskaper om spesifikke samiske forhold og flerkulturell forståelse må derfor integreres i alle fag innenfor helse- og sosialtjenesten. Som utvalget peker på er dette nødvendig for å sikre bevissthet hos helse- og sosialpersonell om samhandlingssituasjonen med den samiske bruker:

"Ved at de kulturelle aspekter legges inn i grunnutdanningene, eller at de helse- og sosialfaglige utdanningene kobles sammen med fag som utvikler kulturell forståelse i

videre- eller etterutdanninger, så gir dette en teoretisk bakgrunn for kulturell bevissthet hos helse- og sosialpersonell, uansett deres egen kulturelle bakgrunn."

Sametinget vil peke på at målsettingen om samisk innhold i de helse- og sosialfaglige utdanningene representerer store utfordringer med hensyn til organisering. Dette gjelder både i forhold til grunn- og videreutdanningen. Utvalget peker på flere konstruktive forslag for å sikre det samiske innholdet. Blant annet peker utvalget på at "Norgesnett", som et integrert nettverk mellom læresteder for høyrere utdanning og forskning, kan være et utgangspunkt for samarbeid mellom institusjoner som gir undervisning i helse- og sosialfag. Sametinget registrerer at utvalget legger til grunn at Kirke-, utdanning- og forskningsdepartementet bør besørge og støtte opp under den ansvars plassering og arbeidsdeling som er nødvendig for å utvikle dette samarbeidet mellom aktuelle utdanningsinstitusjoner.

For å oppfylle den overordnede målsettingen om likeverdige tilbud, har helse- og sosialsektoren et stort ansvar for å gi de ansatte opplæring om blant annet tverrkulturell kompetanse og om samiske forhold. Dette gjelder alle nivåer og innenfor alle delområder av denne sektoren. Sametinget er enig med utvalget i at dette arbeidet må systematiseres:

"En god samhandling med de samiske pasienter og klienter må ikke bare være en sak som de selv ikke har samisk bakgrunn, men være et anliggende for hele miljøet. En situasjon hvor samisk personell blir "utbrent" av å stå alene om å se problemer i arbeidssituasjon med samiske pasienter og klienter må motvirkes. Derfor må utviklingen av den nødvendige samiske kompetanse gå inn i en systematisk plan for videre- og etterutdanning for alle ansatte i kommuner og fylkeskommuner, og ved institusjoner."

Sametinget vil fremheve at samiske utdanningsinstitusjoner må opprustes til å kunne bli sentrale aktører i en systematisk og formalisert kompetanseoppbygging mht. kulturelle aspekter og samisk innhold i tjenestene.

En samhandling på samisk i helse- og sosialsektoren

For å realisere målsettingen om likeverdige tilbud og tjenester, må forholdene legges til rette for at samhandling mellom samiskspråklige pasienter/ klienter og behandlere kan foregå på samisk. Utvalget peker på at dette blant annet betinger en utvikling av samisk som fagspråk i helse- og sosialsektoren:

"Det samiske språket har aldri vært systematisk utviklet til bruk i faglig eller utdanningsmessig sammenheng innen helse- og sosialsektoren. Vi har slått fast at likeverdige tilbud til norske og samiske pasienter og klienter forutsetter en utvikling av samisk som fagspråk innen de enkelte delsektorer i helse- og sosialtjenesten, men at man til nå har hatt en situasjon hvor fagutdanningene har foregått på norsk, og hvor helse- og sosialpersonell med samisk språklig bakgrunn er utdannet på norsk, uten å ha lært å bruke sitt morsmål i faglige sammenhenger. Det er behov for en språklig utvikling av termer og begreper innen de enkelte delsektorer som somatikken, psykiatrien, barnevernet/sosiale tjenester, og rusvernet. Dette må skje som et omfattende og langsiktig utviklingsarbeid."

Sametinget slutter seg til denne målsettingen, og er enig med utvalget i at dette blant annet betinger en utvikling av samisk som fagspråk i helse- og sosialsektoren. Det er et klart behov for å styrke terminologiutviklingen på samisk innen denne sektoren.

Utvalget peker på at det bør vurderes om samiskspråklige brukere utenfor forvaltningsområdet for samelovens språkregler skal gis rett til å benytte samisk i samhandlingen innenfor helse- og sosialtjenesten. Utvalget foreslår at spørsmålet om en utvidelse av forvaltningsområdet for Samelovens språkregler ut fra behovene i helse- og sosialsektoren bør skje i regi av Sametinget:

"Det er utvalgets oppfatning at en vurdering av utvidelse av forvaltningsrområdet for Samelovens språkregler ut fra behovene i helse- og sosialsektoren, bør skje i Sametingets regi, av Sametinget-selv i-kontakt-med aktuelle kommunener, samiske helse- og sosialarbeiderorganisasjoner og andre brukermiljøer."

Sametinget har i flere vedtak understreket behovet for utvidelse av forvaltningsområdet. Utvalgets tilrådninger og vurderinger avdekker behovet ytterligere.

Sametinget har bl.a. i sin uttalelse i sak S 26/90 til utkast til lovregler om bruk av samisk språk (språkreglene i Sameloven) understreket at grunnleggende rettigheter for samer og deres barn må uttrykkelig stadfestes i loven. Disse grunnleggende rettigheter må gjelde i hele landet, dvs. også utenfor forvaltningsområdet for samelovens språkregler. Dette gjelder spesielt rett til å bruke sitt samiske språk for å ivareta menneskelige rettigheter og interesser som pasienter og klienter ved helseinstitusjoner. Handlingsplanen for samiske sosial- og helsetjenester synliggjør og understreker ytterligere Sametingets tidligere påpekninger om at språkreglene i Sameloven må endres slik at samenes individuelle rettigheter i en ellers vanskelig livssituasjon som pasient/klient sikres.

Sametinget vil også presisere at loven om pasientrettigheter må vurderes endret slik at samiske pasienter/klienter sikres likeverdige helse og sosiale tilbud og tjenester og slik at grunnleggende menneskerettigheter ivaretas.

En tilfredsstillende tolketjeneste i helse- og sosialsektoren

En ordnet og funksjonell tolketjeneste i de samiske kommuner og ved de etater og institusjoner som betjener den samiske befolkning, vil være av grunnleggende betydning dersom helse- og sosialtjenesten skal lykkes i å imøtekomme de samiske brukernes behov.

Sametinget vil sterkt understreke at tolketjenesten ikke fungerer tilfredsstillende i dag. Den er heller ikke forsøkt organisert tilstrekkelig ved noen helseinstitusjoner i Norge. I planen sies blant annet følgende om dette forhold:

"Det vi har av kunnskap om tolkebehovet hos samiske brukere av helse- og sosialtjenesten, viser at tolking er et nødvendig tiltak, men at det gjøres for mye tilfeldig bruk av tolkene. Det hender at slektninger og medpasienter benyttes som tolk. Mye av pasientenes behov oppdages av tilfeldigheter, og det er altfor mange tilfeller tolkene ikke blir brukt når pasientene har behov for dem."

Det ligger store utfordringer i å utvikle en tolketjeneste som fanger opp behovet for tilgjengelighet av tolk, og bruken av denne. Sentralt i denne sammenheng blir organiseringen av tolketjenesten.

Utvalget stiller spørsmål om bruk av tolk i tilstrekkelig grad ivaretar de språklige og kulturelle hensyn i helse- og sosialsektoren, og kanskje i særlig grad innen psykiatrien og innen delområder av sosialsektoren. Målsettingen og kravet skal være at ansatte i helse- og sosialsektoren selv skal beherske samisk. Derfor skal flest mulig ansatte gis opplæring i samisk.

Sametinget mener at inntil denne målsetting kan oppfylles, må organiseringen av en funksjonell og profesjonell tolketjeneste prioriteres og igangsettes snarest.

Samiske barn og unge

Samiske barn og unge møter store utfordringer på arenaer som hjem, barnehage, skolefritidsordning, skole og nærmiljø. Grunnlovens § 110a og folkerettslige avtaler, tilsier at den samiske kulturen skal sikres, videreutvikles og videreføres til de kommende generasjoner. Sametinget slutter seg til utvalgets understrekning om at disse forpliktelsene innebærer et stort ansvar overfor samiske barn:

"Et hovedmål for de deler av barnepolitikken, samepolitikken og helse- og sosialpolitikken som berører barn av den samiske minoritet, må derfor være å legge til rette for en oppvekst hvor to språk og to kulturer kan være en berikelse for barna. I dette ligger at den samiske minoritetskulturen må styrkes i møtet med storsamfunnets kultur, og at det må settes inn tiltak på de forskjellige oppvekstarenaer, slik at samebarna kan utvikle en trygghet og en glede i forhold til sin egen kultur. Da kan de to kulturer oppleves likeverdige, og foreldre og barn vil ha et annet grunnlag for valg av kulturell tilhørighet."

Utvalget peker på en rekke positive tiltak for å styrke samiske barn og unges stilling. Sametinget slutter seg i hovedsak til de foreslåtte tiltakene som trekkes opp i planen. Hovedtyngden av tiltak må bestå i å forsere tiltak, bygge videre på erfaringer og spre dem til større deler av de samiske bosettingsområder. Ikke minst må det skje en utvikling der kunnskaper om samiske barns oppvekstvilkår, og om grunnlaget for en positiv samisk identitetsforvaltning, blir en del av kompetansen i helse- og sosialsektoren, barnehage, skolefritidsordning og skole.

Sametinget tiltrer utvalgets forslag om å sette i verk et systematisk arbeid med å samle erfaringer med revitalisering av samisk språk og kultur i barnehagen også i samisk. Det bør også vurderes hvorvidt det særskilte tilskuddet til samiske barnehager er tilstrekkelig til å styrke samisk språk og kulturarv i barnehagene.

I forhold til utfordringene innenfor barnevernet peker Fylkesmannen i Finnmark i sin høringsuttalelse på at den største utfordringen i forhold til samiske barn er å utvikle kunnskap og metoder:

"Det er vanskelig å se hvilke spesielle rettsregler det er behov for å ivareta for samiske barn. Det er allerede klart fastslått i lov om barnevernstjenester at det skal tas utgangspunkt i det enkelte barn, dets familie, og det miljøet barnet hører til i. Det største problemet for å gi samiske barn god nok behandling i barnevernet er etter fylkesmannens vurdering at det mangler kunnskaper og metoder."

Sametinget slutter seg til dette, men understreker som i sak 33/95 Samisk sosial- og helseplan for Finnmark fylkeskommune at det samtidig bør være en sentral målsetting at barnevernstjenesten styrker kulturkompetansen i forhold til spørsmål som angår barnevernet:

"Sametinget er enig i at det er behov for å styrke kulturkompetansen innen barnevernet. Det må blant annet legges vekt på at kulturelle forutsetninger ivaretas på en adekvat måte med plasseringer av barn og unge."

Under hovedmål under kapittel 6 er det som tiltak 5, 6, 10 og 11 tatt opp tiltak som det allerede er gjort forsøk med ved PUF (Psykiatrisk ungdomsteam) i Karasjok. Det vil etter Sametingets oppfatning være av betydning at man opprettholder dette tiltaket, og drar nytte av de erfaringer som er gjort der i en videre utvikling av dette arbeidet.

Risikogrupper blant samisk ungdom

En utvikling av forebyggings- og behandlingsstrategier som er spesielt innrettet på samisk ungdom er nødvendig. Utvalget peker på utsatte ungdomsgrupper som krever forebyggende tiltak og understreker behovet for at integrasjon av risikogrupper blant samisk ungdom må være et klart mål for barne- og ungdomspolitikken. Sametinget deler oppfatningen om at det er nødvendig å styrke hjelpeapparatet. Bevissthet hos hjelpeapparatet om problemstillinger knyttet til identitet og minoritetssituasjonen vil være viktig. Disse problemstillingene er påpekt av utvalget:

"Det er ikke grunnlag for å trekke noen klare slutninger om samiske ungdommer og utviklingen av sosiale problemer, høyt alkoholforbruk eller selvmords-tilbøyeligheter, men det er et klart grunnlag for å se sammenhenger mellom etnisitet, kulturelle valg og psykisk helse hos samiske ungdommer..... Som ungdom av en etnisk og en kulturell minoritet, kan man si de har flere problemer og belastninger enn andre ungdommer. Likevel er det vanskelig å trekke slutninger til psykisk helse og psykiske problemer hos ungdommene"

Sametinget tiltrer kommunens påpekning av konsekvensene av arbeidsledighet, og behovet for å sette i verk ekstraordinære tiltak overfor arbeidsledig ungdom:

"Det er en rekke forhold som bidrar til å skape barrierer mot å flytte for å søke jobb og ta utdanning utenfor hjemmeplassen. Språklige og kulturelle forhold er i denne sammenheng sentrale. ....Tiltak overfor arbeidsledig ungdom i samiske kommuner bør bli et helt sentralt satsningsområde i forhold til målsetningen om å integrere risikogrupper. Samfunnsøkonomiske betraktninger taler med tyngde for at det investeres betydelig på denne type forebyggende arbeid. Slike "generelle" tiltak vil være et naturlig supplement til tiltakene som i større grad retter seg mot hjelpeapparatet. "

Rus- og selvmordsproblematikk

Det er positivt at rus- og selvmordsproblematikken vektlegges av utvalget. De foreslåtte tiltakene synes adekvate og konstruktive. I forhold til forslaget om å ruste opp førstelinjetjenesten innen rusvernet, bemerkes det at mange samiske kommuner har spesielt store utfordringer på dette område. Dette skyldes blant annet, som påpekt av Kárášjoga gielda/Karasjok kommune, at det i dag ikke eksisterer tilbud innen langtidsbehandling for samisktalende.

Eldreomsorgen i samiske områder

Samiske eldre er en gruppe som har et spesielt behov for å bli møtt på samisk. Eldre samer opplever ofte at deres språk, kultur og levemåte ofte blir tatt lite hensyn til både i hjemmesykepleien og på institusjoner. Utvalget viser til at det i liten grad har vært en offentlig debatt om eldre samers situasjon og at man står overfor store utfordringer i forhold til omsorgstjenester som er fundert på samisk språk og kultur:

"Det er mange utfordringer å gripe fatt i for de offentlige omsorgstjenester for å sikre samiske eldre en trygg og verdig alderdom. Det må være et mål i eldrepolitikken å legge grunnlaget for en best mulig livskvalitet i alderdommen. God livskvalitet i alderdommen innebærer muligheter til å leve positivt og aktivt psykisk og fysisk etter sine forutsetninger, og i trygghet for at noen ser til og at noen bryr seg om en."

Norsk gerontologisk institutt har i sin høringsuttalelse påpekt at kapitlet om eldreomsorg gir en grundig innføring i de særlige utfordringer og oppgaver som eldreomsorgen i samisk områder representerer:

"Særlig viktig- som det også understrekes i utredningen - er - kjennskapet til samisk språk og kultur blant dem som arbeider med og for samiske eldre. Vi vil også understreke betydningen av at hjelpe- og pleietrengende eldre får anledning til å være nærmest mulig sitt lokalmiljø. Dette innebærer at det legges til rette for små enheter av omsorgsboliger/institusjoner, noe som med fordel kunne vært understreket sterkere, "

Sametinget slutter seg til dette, og peker særlig på at kommunenes ansvar for å sikre tjenester for eldre samer grunnlagt på samisk språk og kultur. Sametinget vil i denne sammenheng vise til at utvalget poengterer Samelovens betydning for eldreomsorgen:

"Konsekvensene av Sameloven og Grunnlovens § 110 for eldrepolitikken har det såvidt utvalget erfarer ikke vært satt søkelys på. Eldreomsorgen i samiske områder legger sjelden eller aldri til grunn at Sameloven gjelder for eldre samer som for andre samer. Likevel er det klart at Sameloven hjemler også dem rett til å leve i et språklig og kulturelt miljø som har basis i det språk og miljø de har levd med gjennom et langt liv."

Sametinget vil i tillegg presisere at en god og trygg alderdom innebærer at det er kontakt mellom generasjonene. Det samiske storfamiliemønsteret hvor barn, foreldre og besteforeldre generasjonen hadde felles boskap, er i ferd med å bli borte. Det er derfor viktig å forsøke å gjenskape kontakten mellom generasjonene på en annen måte. I forsøksperioden bør det derfor være mulig å utprøve prosjekt hvor dette aspektet blir vektlagt. Eldre samer er den gruppen som har dypeste og mest grunnleggende tilhørighet til samisk språk, kultur og samfunn. De har vokst opp i et lokalsamfunn som har vært totalt samisk. Når de blir gamle og syke vil det være lett å glemme tillært språk som norsk, mens det opprinnelige samiske språket kommer mere i forgrunnen. Eldre samer har likevel likeartede behov/ønsker som eldre for øvrig ved at de etterspør velferdsstatens ytelser så som hjemmehjelp, hjemmesykepleie, plass på institusjon etc. på lik linje med øvrige eldre.

Behov/ønsker som ivaretar eldre samers språk og levesett, er ikke ivaretatt i dag. Dette er tilleggsbehov som faller utenfor de standarder/kriterier som helse- og omsorgspersonell

operer ut fra. Dette er dessuten samiske behov/ønsker som ikke passer inn i en norsk virkelighet. Samtidig er dette behov/ønsker som er grunnleggende for eldre samers livskvalitet. Slik dagens eldreomsorg er organisert med bl. a. en sterk vektlegging på en medisinsk-orientert omsorg, er utsiktene for å ivareta eldre samers kulturelle integritet ikke de beste. Det er viktig at kommunene og fylkeskommunene legger forholdene tilrette slik at eldre samer kan leve i takt med sin kultur og sitt levesett både i og utenfor institusjoner.

Tiltak som bidrar til å rette opp denne urettmessige situasjonen for eldre samer, må prioriteres tidlig i planperioden.

Psykisk helsevern og behandlingstilbudet til den samiske befolkning

Utvalget legger til grunn at man ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til etniske og kulturelle forhold ved behandling av samer innen psykisk helsevern. Utvalget peker på at viktige momenter i diskusjonen om samenes plass i det psykiske helsevern er de barrierer som kan oppstå i samhandlingen på grunn av forskjeller i språk og kultur mellom folk med forskjellig bakgrunn, og en kunnskap om at norskspråklige ferdigheter hos samer kanskje ikke strekker til i en psykoterapisituasjon.

Som utvalget peker på, bør arbeidet med å utvikle det psykiske helsevern for den samiske befolkning prioriteres:

"I en tilpasning av helse- og sosialtjenester til de samiske pasienters behov, må behovene innen psykisk helsevern også vurderes. Utvalget har konstatert at man står overfor store utfordringer med henblikk på å innarbeide de etniske og kulturelle aspekter i psykiatri helsevern. Det er behov for et forsknings- og utviklingsarbeid og en omfattende kompetanseutvikling for å møte disse utfordringene."

Sametinget har tidligere i sak 33/95 Samisk helse- og sosialplan for Finnmark fylkeskommune uttalt bl. a. følgende:

"Sametinget er enig i at det forhold til de psykiatriske tjenestene er viktig å samle erfaring og å utvikle en psykisk som ivaretar det kulturelle aspektet. Å styrke forskning- og utviklingsarbeidet innenfor dette feltet vil derfor være av sentral betydning."

Sametinget mener det er viktig at noen få institusjoner for barne og ungdomspsykiatri og voksen psykiatri utvikler spesialistkompetanse som kan avdekke problemer hos samer og å videreformidle kunnskap på dette felt.

Flere av de kommunale høringsinstansene savner en drøftelse av kapasitetsproblematikken i forhold til eksisterende tilbud fra 2.linjetjenesten. Kautokeino kommune uttaler:

"Kautokeino kommune er ikke tilfreds med det eksisterende tilbud fra 2. linjetjenesten i forhold til de av pasientene som er for gamle til å motta hjelp fra psykiatrisk ungdomsteam (PUT) og barne og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP). Kommunen er geografisk foreslått knyttet til psykiatriområde Midt Finnmark som har sykehjem og poliklinikk i Lakselv. Det er 200 km fra Kautokeino til Lakselv. Poliklinikken har idag kapasitet til å besøke kommunen kun 1 dag i måneden. Mestepartene av dagen går til

møtevirkosomhet med personell fra vår helse- og sosialetat. Utvalget har etter vår mening ikke belyst denne kapasitetsproblematikken innen psykiatrien godt nok."

Også Nesseby kommune peker i sin høringsuttalelse på behovet for et større nærvær av 2. linjetjenesten:

"Arbeid med barn som har psykiatriske lidelser, krever at 2. linjetjenesten har et større nærvær. Et tiltak som kunne avhjelpe dette er å etablere et avdelingskontor i Unjárga/Deatnu (Nesseby/Tan) etter den s.k. lavvo-modellen."

Sametinget anser at problemstillingen som her reises, må tas alvorlig. Lange avstander, desentralisert bosetting og begrensede økonomiske rammer stiller store utfordringer til organiseringen av 2. linjetjenesten. Det er grunn til å sette spørsmålstejn ved om man ikke i dag bør søke å ivareta en mer desentralisert struktur innenfor 2. linjetjenesten når nye ressurser tilføres. Dette ble understreket av Sametinget i sak 33/95 - samisk helse- og sosialplan for Finnmark fylkeskommune :

"Sametinget vil understreke at de samiske spesialtilbud som opprettes innen helse- og sosial tjenestene i fylket, må organiseres, gjerne med nye modeller, på en slik måte at de kommer hele den samiske befolkningen i fylket til gode, med likeverdige tilbud som er godt koordinert og tilrettelagt i samarbeid med kommunene."

Den desentraliserte bosettingen og den personellmessige situasjonen kan nødvendiggjøre ekstraordinære tilskudd som kan sikre at 2.linjetjenesten fungerer tilfredsstillende for de kommuner som ikke har lokalisert 2.linjetjenesten til sin kommune. Det er grunn til å anta at disse påpekte utfordringene, som medfører større ressurser, ikke i tilstrekkelig grad er ivare tatt ved de økonomiske rammebetingelsene hos de ansvarlige regionale forvaltningsmyndigheter.

Under hovedmål under kap. 8 legges det vekt på iverksetting av tiltak for å utvikle den etnokulturelle kompetansen i psykisk helsevern. Ansvarlige for iverksettingen av disse tiltakene er Åsgård sykehus og Universitetsklinikken. Sametinget finner det naturlig at disse institusjonene har hovedansvaret for iverksetting og utvikling, men forutsetter at utvikling innen området vil skje i nært samarbeid med de psykiatriske institusjoner i Finnmark fylkeskommune som har gjort et nybrottsarbeid innen området - spesielt BUP Karasjok.

Habilitering og rehabilitering

Det har vært lite fokus på samenes situasjon i samhandlingen med de etater som har ansvaret for habilitering og rehabilitering. Sametinget vil understreke behovet for at nødvendig kompetanse i samisk språk og kultur opparbeides som et grunnleggende element og i varetas i habiliteringen og rehabiliteringen av funksjonshemmede i alle fylker og kommuner med samisk befolkning. Utvalget peker på at man i begrenset utstrekning har vurdert om samiske brukere som har langvarig kontakt med helse- og sosialvesenet har behov for et språklig og kulturelt tilpasset rehabiliteringstilbud.

Sametinget har spesielt merket seg at utvalget kun foreslår som tiltak å vurdere en utredning om et samisk rehabiliteringssenter i Finnmark. I Sak 33/95 - Samisk helse- og sosialplan for Finnmark fylkeskommune - understreket Sametinget behovet for en slik institusjon med et særlig ansvar for den samiske befolkning:

"Planutvalget legger til grunn at det for enkelte grupper vil være et særlig behov for et samiskspråklig rehabiliteringstilbud. Det vises til at det for disse gruppene vil være en forutsetning at de rehabiliteres i et samisk miljø, der fagfolkene innehar kompetanse i samisk språk og kultur. Sametinget deler oppfatningen med planutvalget med hensyn til behovet for et rehabiliteringssenter for den samiske befolkning. Det bør umiddelbart avsettes midler til utvikling av et slikt tilbud."

Sametinget vil presisere at det haster med å etablere et rehabiliteringssenter i Finnmark, som innehar og ivaretar samisk språk, kultur og samfunnsaspekter som kompetanse. Samiske pasienter har i dag f. eks. ikke muligheter til rehabilitering med basis i eget språk på grunn av mangel av logoped, eller medisinsk rehabilitering på annen måte, fordi det ikke er tatt tilstrekkelig hensyn til at samer skal rehabiliteres til sitt eget samiske nærmiljø og samfunn i første rekke.

Under hovedmål, delmål 2 kap. 9, er det foreslått et eget samisk habiliteringsteam. Finansiering skal imidlertid skje innenfor fylkeskommunens ordinære rammer, noe som kan innebære en usikkerhet med hensyn til igangsetting av dette tiltaket. Sametinget vil derfor foreslå at det avsettes særskilte midler også til dette tiltaket under forsøksperioden.

Spesialistlegesenteret i Karasjok

Sametinget savner også en vurdering om driften av Spesialistlegesenteret i Karasjok bør overtas av det offentlige. Sametinget har i sin uttalelse i sak 33/95 Samisk helse og sosialplan for Finnmark fylkeskommune uttalt følgende:

"Sametinget sier seg fornøyd med at helse- og sosialutvalget i Finnmark fylkeskommune har vedtatt å overta spesialistlegesenteret i Karasjok. Tinget registrerer imidlertid at det er skapt usikkerhet med hensyn til fylkeskommunal drift av senteret, da fylkesutvalget har gått imot helse- og sosialstyrets tilrådning."

Sametinget vil understreke fylkeskommunens forpliktelser til å videreføre og styrke denne tjenesten i framtiden som et spesialisttilbud til den samiske befolkningen, og anmoder derfor Finnmark fylkesting om å overta ansvaret for senteret."

Sametinget har tidligere oppfordret Finnmark fylkeskommune om en overtakelse av spesialistlegesenteret i Karasjok. Sametinget står fast på det. Tinget viser til St. prp. nr. 1 (1988-89) hvor det foreligger følgende omtale:

"Regjeringen har sett det som en nasjonal oppgave å sikre at den samiske befolkningen får en bedre helsetjeneste på sitt eget språk."

Sametinget forutsetter at Regjeringens intensjoner blir innfridd. Sametinget mener at det snarest må søkes en løsning med det offentliges overtakelse av spesialistlegesenteret i Karasjok. Senteret må videreføres og styrkes. Det er helt uakseptabelt at en av de få samiske helseinstitusjonene med høyt spesialiserte helsetjenester, og som ivaretar språk og kulturelle aspekter i utøvelsen av tjenesten, fortsatt skal være overlatt privat drift. En slik driftsform skaper usikkerhet m.h.t. stabilitet og varighet av tilbudet.

Organisering av akutte tjenester

Sametinget mener at sykestuemodellen som Finnmark fylkeskommune har, representerer en fornuftig organisatorisk modell tatt avstandene i Finnmark i betraktning. Dette er en modell som passer bra i samiske områder, spesielt med tanke på de samiske kulturelle og språklige aspekter. Sykestuene tillater at uklare tilstander og enklere akutte tilstander håndteres i pasientenes nærmiljø, samt at rehabiliteringsopphold i forlengelse av et sykehusopphold også kan skje nær pasientens hjemsted. Når det gjelder øyeblikkelig hjelp så kan sykestuene bidra til å kompensere for de store geografiske avstandene i samiske områder. Sametinget mener at det bør treffes statlige tiltak for å sikre/kvalitetssikre og videreutvikle sykestuemodellen i samiske områder. Det er også behov for en ytterligere kompetanseheving blant personalet som arbeider ved sykestuene. Bl.a. vil det være ønskelig å gi pleiepersonalet styrket kompetanse innenfor akuttmedisin og rehabilitering.

Arbeidsmiljøtiltak og sosiale-/trygdeordninger i primærnæringene

Sametinget savner en vurdering av og forslag om nye ordninger og tiltak som sikrer sosial og helsemessig trygghet for samisk befolkning som er i omstilling. Reindriften er i en omstillingsfase. Dette innebærer at en del mennesker må forlate en næring de er blitt sosialisert til fra fødselen av og som bl.a. deres identitet er knyttet til. En omstilling skaper problemer for mange mennesker, fordi de bl. a. ikke lenger har det samme sosiale nettverket som før. De mister også endel sosiale og trygdeordninger som de bl.a. hadde gjennom reindriftsavtalen.

Utvalget har merket seg at det i liten grad har funnet sted en debatt knyttet til arbeidsmiljøtiltak i reindriftnæringen. Utvalget viser til undersøkelser som indikerer en økning av fysiske, psykiske og psykososiale belastninger innen reindriftnæringen.

Sametinget vil understreke viktigheten av at det iverksettes tiltak for å skape et bedre arbeidsmiljø innen i primærnæringene. Spesielt bør det forebyggende arbeidet prioriteres. Det påpekes bl.a. i høringsuttalelsen fra Unjárgga gielda/Nesseby kommune, at reindriftsutøverne aktivt bør trekkes med i utformingen av arbeidsmiljøtiltakene innenfor næringen.

Sametinget vil påpeke at det er behov for en egen utredning som evaluerer eksisterende sosial- og trygdeordninger for følgende næringsutøvere i det samiske samfunnet;

- fiskere, plassert på fiskermanntallet Blad A (kombinasjonsnærings fiskere). Disse utøvere har ikke samme sosial- og trygderettigheter som fiskere i fiskermanntallet Blad B (yrkesfiskere)
- duodji og kombinasjonsnæringsutøvere som det heller ikke finnes tilfredsstillende trygdeordninger for som sikrer sosial og helsemessig rettferdighet. De blir oppfattet som selvstendig næringsutøvere, og på grunn av lav inntjeningssevne oppnår de ikke samme goder som andre næringsutøvere.

Helse- og sosialdepartementet har ansvaret for å rette opp disse skjevhetene ved å etablere ordninger som sikrer rettferdighet for overnevnte næringsutøvere.

Mennesker og miljø i nord

Utvalget peker på at man blant annet på grunnlag av en gjennomgang av tilgjengelig materiale om mulige trusler mot natur og mennesker, har klare holdepunkter for at miljøskadene har utviklet seg raskere og i større omfang enn tidligere antatt. Videre understrekes det at livssituasjonen for mennesker i de samiske bosettingsområder er utsatt for forurensninger av naturmiljøet. Faren for konsekvensene ved en atomulykke påpekes spesielt:

" Den viktigste trussel ved atomulykker er muligheter for stråledoser til befolkningsgrupper, med senskader til følge. Man må fastslå at befolkningen i de nordligste området synes mest utsatt på grunn av nærheten til atomkraftverk på Kola, og den betydelige militære atomvirksomhet i området. "

Sametinget støtter fullt ut Nesseby kommune som understreker behovet for å sette inn reelle ressurser overfor denne trusselen:

"De fleste samer bor i nærområdene til Kola- halvøya med en konstant hengende trussel om radioaktiv forurensning hengende over seg. Der er derfor svært viktig at det blir satt inn reelle ressurser for at denne trussel reduseres, og på sikt forsvinner. Et eget tiltak rettet mot atom-trusselen fra Kola bør etableres. Samarbeid med øvrige land i Barentsregionen vil i så fall være nødvendig. "

Sametinget vil også påpeke at det finnes andre natur- og miljøtrusler for menneskenes utkomme av naturressursene, og derved livssituasjon, i samiske bosettingsområder. Det gjelder trusselen om miljøkatastrofe i Tanavassdraget, og andre viktige lakseførende elver grunnet bl. a. Gyrodactulus Salaris. Det gjelder økologisk ubalanse i havet med bl. a. store selinvasjoner som påfører kyst- og fjordfiskere store økonomiske tap på garnbruk og annet tap. Tap av husdyr og reinsdyr til ørn og rovdyr, samt naturkatastrofer som reindød p.g.a. ulykker med reindrukning i sjøer og innlandsvann.

Fellesnevneren for slike natur- og miljøkatastrofer er at det idag er svært mangelfulle, eller ingen, erstatnings-/ forsikringsordninger som kompenserer den enkelte utøver det økonomiske tapet. Stadig overhengende trusler og katastrofer i tillegg til manglende kompensasjonsordninger, påfører den enkelte utøver store belastninger av både psykologisk og økonomisk art.

For Sametinget er det uholdbart at den enkelte yrkesutøver i primærnæringene må bære risiko og tap alene når naturkatastrofer og økologisk ubalanse oppstår. Det bør snarest settes iverk tiltak som gjør livssituasjonen tryggere også for denne gruppen næringsutøvere.

Utvalget har påpekt at erfaringene etter Tjernobylulykken viser at det oppsto en tillitskrise mellom myndigheter og befolkning, og at dette var spesielt belastende for den sørsamiske befolkningen. Det framgår også av utredningen at informasjons- og tiltaksbehovet i sørsamisk miljøer ennå er stort, spesielt i sammenheng med nye kunnskaper om lavdoseproblematikk. Sametinget går inn for at det må arrangeres et seminar/seminarrekke i sørsamisk område som tar opp disse forhold.

Forutsetninger for god livskvalitet

Sosial og helseproblemene må også løses ved nærmere gjennomgang av kvaliteten til den enkeltes livssituasjon, nærmiljø og samfunn. Sametinget understreker at målsettingen om et likeverdig helse- og sosialtilbud forutsetter at spørsmål knyttet til samefolkets status og til den

enkelte sames livssituasjon må utgjøre en del av bildet. Dette innebærer forpliktelser for norske myndigheter i forhold til den generelle samepolitikken. I et slikt perspektiv blir det blant annet av betydning å sikre sentrale verdier som samisk selvbestemmelsesrett i saker som særskilt angår den samiske befolkning og en næringspolitikk som sikrer det materielle grunnlaget for samisk kultur og samfunns liv. Deanu gieldda/Tana kommune peker på at disse forhold representerer spesielle utfordringer i samisk sammenheng:

"I samisk sammenheng vil det være spesielt viktig at offentlige nasjonale og lokale myndigheter markerer holdninger som kan bidra til at samisk språk, kultur, næringsliv og identitet styrkes."

Også Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepeleiere og Sámi Sosialbargiid Searvi peker i sin høringsuttalelse på betydningen av statens samepolitikk overfor samene som et folk og overfor den enkelte same:

"I områder hvor det har foregått en hard fornorskning, kan identitetsproblematikk ligge bak psykiske vansker,"

Universitetet i Tromsø, Fagstyret for medisin, peker i sin høringsuttalelse på at man ved spørsmålet om helse- og sosialtilbudet for den samiske befolkning nødvendigvis må trekke inn flere dimensjoner enn selve helse- og sosialtjenesten:

"Man vil også til slutt peke på at dersom det skal lykkes å etablere en likeverdig helse- og sosialtjeneste for den samiske befolkning i Norge, er det nødvendig at områdene med samisk befolkning styrkes på det sosio-økonomiske plan i videste betydning. Det er mange forhold som tyder på at det i dag er en del som gjenstår på dette området."

Sametinget er enig med Kirke-, utdannings og forskningsdepartementet som påpeker at

"manglene gjennomgående er såpass store at det nå er behov for en helhetlig vurdering av hvilke særtiltak det samiske samfunn totalt trenger."

De samiske kommuners økonomiske forutsetninger til å kunne gi ulike grupper tilfredsstillende tilbud synes i en slik sammenheng å være naturlig å vurdere. Høy arbeidsledighet og lange avstander preger mange samiske kommuner. Kommunenes økonomiske utfordringer i forhold til målsettingen om et tilfredsstillende tilbud til befolkningen er påpekt blant annet i høringsuttalelsen fra Kautokeino kommune:

"For Kautokeino's vedkommende står vi overfor store investeringsbehov til utbygging av et helse- og sosialsenter i kommunen. Det vises til vedlagte rapport som er utarbeidet av en kommunalt oppnevnt plangruppe. Med nåværende overføringer fra staten og kommunens dårlige økonomi vil det ikke være mulig å gjennomføre nye tiltak innenfor dagens økonomiske rammer".

Sametinget innser at enkelte sentrale samiske kommuner har kommet i en slik vanskelig situasjon bl.a. grunnet prioritering av ressursene til andre nødvendige samiske sektorer, som innsats og tilrettelegging av samisk utdanningstilbud for hele det samiske samfunn. Dette er også innsats og tiltak som bidrar til å bedre livskvalitet for samer. Men Sametinget vil likevel understreke primærkommunenes forpliktelse mht. tilrettelegging av sosial- og helsetjenestene i kommunen.

Gjennomføringen av planen - ressurs- og koordineringsbehov

Sametinget er enig med utvalget i at det vil være hensiktsmessig med en gradvis realisering av planen, men vil presisere at det skal også være muligheter til å etablere nye og allerede planlagte tiltak i planperioden.

I første periode vil det være behov for en utprøving av de forslagene som ligger i planen og andre tiltak som det haster med og som må prioriteres. Allerede i denne perioden må det avsettes ekstraordinære midler over statsbudsjettet.

Deretter kan man i en satsingsperiode få bygget ut et sammenhengende tjenestetilbud i institusjoner, fylkeskommuner og kommuner med samisk befolkning. Det er viktig at det også i denne perioden blir bevilget særskilte midler over statsbudsjettet til evaluering, videreutvikling og prioritering av tiltakene.

I driftsperioden videreføres de tiltak som skal etableres som ordinære tiltak. I denne perioden må det utvikles instrumenter og systemer som sikrer at samiske sosiale- og helsetjenester kan videreføres som faste ordninger i henhold til målsettingene og forutsetningene i planen. En driftsfase må være basert på overføringer som dekker merutgifter ved et tjenestetilbud som har samisk språk, kultur og kulturforståelse som grunnelement ved siden av det medisinsk-faglige.

Sametinget har forståelse for utvalgets syn i at grunnleggende erfaringer i forsøksfasen bør gi grunnlag for å vurdere om midler skal videreføres som øremerkete tilskudd, eller om det vil være hensiktsmessig å utvikle fordelingsnøkler for tilskudd. Spørsmålet om en eventuell overgang til en fast fordeling synes imidlertid, som påpekt av utvalget, å forutsette at tjenestene er kommet opp på et akseptabelt nivå i forhold til de språklige og kulturelle intensjonene som planen trekker opp.

Det er forøvrig positivt at planen forutsetter å være en kontinuerlig utviklingsprosess. Fokus på de sentrale elementene i driftsfasen vil avdekke et eventuelt behov for nye tiltak.

Sametinget forutsetter at institusjoner, kommuner og fylkeskommuner som ligger i samiskspråklig forvaltningsområde vil ha et særskilt ansvar for å utvikle helse- og sosialtjenester tilpasset den samiske befolkning. Dette utifra de forpliktelsene som ligger i Grunnlovsparagraf 110a, Sameloven og ILO-konvensjonen 69.

Kommunal- og arbeidsdepartementet støtter programmet for gjennomføringen av planen som forutsettes å skje i tre faser:

"Kommunal- og arbeidsdepartementet mener at en slik implementeringsmodell vil være heldig av flere årsaker. Det vil være nødvendig å samle opp og videreutvikle den kunnskap som finnes innenfor de områdene som utredningen omhandler, og å gi rom for utprøving av tiltak i forsøksperioden. Likeledes vil det være viktig å trekke med seg de akutte aktører i satsingsperioden. Det foreslåtte programmet for gjennomføring av planen synes å fange opp dette. Videre må det i gjennomføringen tas hensyn til de forskjellige forhold og forutsetninger som finnes i de forskjellige regioner med samisk befolkning i Norge."

I høringsuttalsen fra Unjárgga gielda/Nesseby kommune uttrykkes det bekymring når det gjelder kapasiteten i forhold til sentrale tiltak som av utvalget er foreslått iverksatt i 1996 :

"Det kan synes noe betenkelig at samtlige tiltak som referer seg til kap. 3 i utredningen har et iverksettingstidspunkt i 1996. De samiske fagmiljøer, kommuner, fylkeskommuner og institusjoner som forutsettes å delta, har sannsynligvis ikke kapasitet til å iverksette og gjennomføre såvidt mange utredningsoppgaver parallellt"

Sametinget ser vektige grunner til den foreslåtte gjennomføringsplanen. Ikke minst vil dette kunne bidra til at man fanger opp nyanser i behov i de ulike lokalsamfunn, kommuner og fylkeskommuner. Det vil imidlertid være behov for en viss fleksibilitet i forhold til blant annet iverksettingstidspunktet for de foreslåtte tiltak.

Planen forutsetter medvirkning fra en rekke aktører. Statens bevilgende myndigheter, ulike forskningsinstitusjoner, kommuner, fylkeskommuner og andre institusjoner vil måtte ta ansvar for å bidra til oppnåelse av planens intensjoner. Sametinget er beredt til å ta sin del av ansvaret for gjennomføringen av planen.

Sametinget mener at planperiodens koordinerings- og samordningsarbeid er lite problematisert, drøftet og utdypet i planen.

Det må erkjennes at gjennomføringen av planen vil kreve et stort koordinerings og samordningsarbeid. Dette gjelder både prioritering, igangsetting, gjennomføring, oppfølging og evaluering av tiltakene, samt samordning av disse mellom de ulike og aktuelle aktører i planperioden. I tillegg til dette må de medisinske faglige og de samepolitiske aspektene i arbeidet ivaretas og samordnes.

En av de viktigste og mest avgjørende forutsetningene for at gjennomføringen av planen skal lykkes, er at ett organ utpekes til å inneha ansvaret for en overordnet og helhetlig oversikt. Dette gjelder bl. a. tiltakenes innhold, fremdrift, eventuelle hindringer for fremdriften, forutsetninger for videreutvikling og eventuell videreføring av de ulike tiltak.

Sametinget er av den oppfatning at det koordinerings- og samordningsarbeidet som planens gjennomføring fordrer og forutsetter, må ivaretas og organiseres med en egen prosjektstyring gjennom hele planperioden.

Sametingets innflytelse

Det samiske folket må ha en sterk innflytelse i prioriteringen og gjennomføringen av tiltak som berører og angår dem selv. I forhold til spørsmålet om Sametingets innflytelse og rolle ved gjennomføringen av planen for helse- og sosialtjenesten for den samiske befolkning i Norge, understrekes det at kontroll med forhold som direkte berører den samiske kulturen er et grunnleggende prinsipp. Denne grunnholdningen er i tråd med prinsippene som myndighetene er rettslig forpliktet til å gjennomføre.

Med hensyn til de generelle bestemmelsene som berører det samiske folks stilling, vil Sametinget spesielt vise til ILO-konvensjonen nr. 169, artikkel 7 som blant annet gir samene rett til "*så langt som mulig å ha kontroll med sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling*". Dette må forstås på bakgrunn av innledningen til konvensjonen som "*anerkjenner*

disse folks ønskemål om kontroll over egne institusjoner, sin livsform og økonomiske utvikling".

Sametinget kan derfor ikke være enig i at tingets innflytelse og rolle skal begrenses slik utvalget uttrykker det:

"Sametinget må være en pådriver og en formidler av samiske synspunkter til Sosial- og helsedepartementet. Dette gjelder særlig det forsøks- og utviklingsarbeid som vil være viktig for å finne fram til de etniske, språklige, og kulturelle aspekter innen helse- og sosialtjenesten."

ILO-konvensjonen legger opp til en langt sterkere rolle og innflytelse for urfolket selv, enn det som er foreslått i planen. Sametinget vil holde fast på å ha den overordnede samepolitiske rollen som Sametinget i egenskap av et representativt organ for samefolket innehar. Ansvar for denne rollen må gjelde i alle de tre nevnte fasene i forsøks- og utviklingsarbeidet, og i videreføringen av arbeidet som skal sikre samene likeverdige tilbud i helse- og sosialsektoren.

Sametinget kan imidlertid være enig i at det overordnede medisinsk faglige ansvaret for framdriften bør ligge i Sosial- og helsedepartementet, med de nødvendige forbindelseslinjer til de involverte fagdepartementer og andre samarbeidspartnere både på statlig, fylkeskommunalt og kommunalt nivå.

Karášjoga gielda/Karasjok kommune savner en drøftelse av samenes innflytelse innenfor helse- og sosialsektoren. Det sies blant annet i høringsuttalelsen at : *"det anses naturlig at Sametinget gis en avgjørende rolle i gjennomføringen av planen"*,

Sametinget mener at samefolkets rettsmessige innflytelse best vil sikres ved opprettelse av et prosjektstyre til forsøks- og utviklingsarbeidet gjennom hele planperioden. Sametinget skal være en viktig premisseleverandør hvor arbeidet med å få fram de språklige og kulturelle elementer, samt det samiske perspektivet innen helse- og sosialtjenesten, er en nødvendighet og en forutsetning.

Sametinget anmoder derfor om at det nedsettes et prosjektstyre med en prosjektleder som har ansvaret for koordinering og samordning av forsøks- og utviklingsarbeidet. Sametinget utnevner medlemmene til prosjektstyret og ansetter prosjektlederen som knyttes til Sametinget. Prosjektstyrets mandat utformes og konkretiseres nærmere av Sametinget i samråd med Sosial- og helsedepartementet.

Selv om Sametinget foreslår å nedsette et prosjektstyre som skal koordinere og samordne forsøks og utviklingsarbeid, forutsetter Sametinget at Sosial- og helsedepartementet har det overordnede ansvaret for at helse og sosialtjenester styrkes og utvikles i tråd med planenes målsettinger og Sametingets tilrådninger.

Dette opplegget er ikke bare nødvendig med hensyn til gjennomføringen av planen, men også med henhold til statens forpliktelser i Grunnlovens § 110a om å "legge forholdene til rette for at det samiske folket selv kan bevare sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv." Ved kun et slikt formalisert og organisert opplegg for planperioden, vil samefolket ved sitt folkevalgte organ, opparbeide kompetanse som er nødvendig for å oppfylle bl. a. intensjonene i Grunnlovens sameparagraf.

Også Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune anbefaler at det utpekes et koordinerende prosjektsstyre der de mest sentrale samiske kommuner er representert. Det foreslås at en fast årlig beløpsramme disponeres av prosjektstyret.

Sametinget vil understreke at ovennevnte prinsipp er i tråd med de prinsipper som regjeringen understreker i sin samepolitikk. I st. meld.nr. 52 (1992-93) - Om norsk samepolitikk - fremheves det at :

"Regjeringen har som mål å kunne føre en mest mulig helhetlig samepolitikk. Regjeringen legger videre vekt på at samepolitikken i størst mulig grad er basert på samenes egne premisser. I denne politikken vil Sametinget, som samisk folkevalgt organ, være den viktigste premissleverandøren. En vil søke å utvikle modeller for større samisk selvbestemmelse på områder hvor det vil være naturlig og rimelig."

Det synes naturlig at Sametinget, i tråd med tingets egne ambisjoner, folkerettslige prinsipper og regjeringens uttrykte samepolitikk, gis myndighet til å prioritere tiltak som bør gjennomføres i planperioden. Dette innenfor den økonomisk ramme som blir trukket opp ved tildelinger av statsbudsjettet. Dette vil i praksis bety at kommuner og fylkeskommuner og andre institusjoner som vil gjennomføre tiltak i tråd med planen, søker om midler til dette fra prosjektstyret.

Sametinget er glad for at Sosial- og helsedepartementet har avsatt midler allerede i år til styrking av samenes helse- og sosialtilbud. Sametinget vil for budsjettåret 1996 søke om nødvendige midler til avlønning av en prosjektleder og til dekning av utgifter i fbm. prosjektstyrets arbeid.

Økonomiske konsekvenser - nytt program- og satsningsområde i statsbudsjettet 1997 - 2001

Sametinget vil påpeke at tidligere nedprioriteringer og forsømmelser av behovene til den samiske befolkning innenfor helse- og sosialtjenesten, nå nødvendiggjør et krafttak. Det må derfor avsettes betydelige midler for å sikre målsettingen om et likeverdig tilbud til den samiske befolkning. Uten at dette skjer, synes det ikke mulig å få gjennomført de nødvendige tiltak.

Flere av høringsinstansene peker på at gjennomføringen av planen forutsetter at det avsettes betydelige midler til dette formålet.

Deanu gieldda/Tana kommune forutsetter i høringsuttalelsen at: *"staten finansierer de merkostnader som kommunene i Finnmark, og Finnmark fylkeskommune vil få på driftssiden, for å sikre den samiske befolkning et likeverdig helse- og sosialtilbud."* Norske Fysioterapeuters forbund understreker at: *"utredningens fokus på språk og kultur er positiv, men det er en svakhet at tiltak for å bedre forholdene skal gjøres innenfor eksisterende rammer."*

Kommunal- og arbeidsdepartementet understreker også i sin høringsuttalelse at : *"Vi forutsetter at det legges opp til en full kompensasjon til kommunesektoren ved eventuelle merkostnader, og at slike saker behandles på vanlig måte i forbindelse med de årlige statsbudsjettene."*

Sentrale myndigheters jordbrukspolitik med satsing på store bruk har i mange tilfeller vært feilslått. Dette har medført en meget uheldig sentralisering med fraflytting fra utkantene til sentrum. Myndighetenes ensidige satsing på eneyrkenæringer passet ikke for de samiske områdene. Kombinasjonsbrukere, utmarksutøvere og fiskere ble sterkt skadelidende p.g.a. denne politikken. Bygde- og lokalt basert virksomhet, duodji, naturalhusholdning og tradisjonell høstingsvirksomhet som jakt, fiske, fangst og sanking er viktige faktorer for å opprettholde økonomisk bæreevne, bosetting og kultur. Myndighetene er forpliktet i h.h.t. til ILO konvensjonen at dette skal styrkes og sikres i framtiden.

2. Samisk jordbruk som kulturgrunnlag

I Sametingsplanen understrekes landbrukets betydning som en del av det materielle grunnlaget for samisk kultur. Jordbruket er således av vital betydning for Sametingets målsetting om sterke levende samiske samfunn med stabil bosetting og allsidig nærings- og samfunnsliv.

Som jordbruksplanen viser til har jordbruk og husdyrhold svært lange tradisjoner blant samene. Jordbruket har vært en viktig del av en næringstilpasning hvor en også kombinerte høsting og foredling av flere ulike naturressurser. Samisk jordbruk har derfor vært en sentral del i samisk tradisjonell kombinasjonsdrift. Samlet sett kan samisk jordbruk betegnes å bestå av en særegen driftsform under harde klimatiske forhold hvor smådrift og kombinasjonsutøvelse står sentralt.

Samisk identitet og kultur er sterkt knyttet til de tradisjonelle samiske næringene. Jordbruksplanen slår fast at jordbruket fortsatt har en sentral betydning for den samiske befolkning. I samiske områder er næringen en kultur- og språkbærer, og en viktig sysselsettings- og bosettingsfaktor. Den samiske befolkningen er mer tilknyttet primærnæringene enn den øvrige befolkningen. Selv om betydningen av jordbruket som sysselsettingsfaktor varierer i det samiske bosettingsområdet, skapes det betydelige verdier i det samiske samfunnet.

Sametinget merker seg også at kvinnene tradisjonelt har stått sentralt innenfor jordbruk og husdyrhold. Men kvinnenes status og innflytelse i næringen er blitt endret samtidig med endring i hele næringen.

Gjennom jordbruket opprettholdes og videreføres kunnskap om forvaltning av naturressursene. I planen pekes det også på samisk jordbruk i miljø- og vernesammenheng. Bevaring av samisk jordbruk og ivaretagelse av kombinasjonsdrift bidrar til å bevare samiske kulturmiljø og kulturlandskap i tråd med dagens miljøpolitiske målsettinger.

Sametinget vil ut fra dette sterkt påpeke jordbruksnæringen som en sentral del av det materielle kulturgrunnlaget for den samiske befolkningen. Gjennom internrettslige og folkerettslige avtaler har staten ansvar for at samisk kultur skal ivaretas og utvikles. Denne rettsplikten omfatter også det *materielle* grunnlaget for kulturen. Sentralt i dette avtaleverket finner en sameparagrafen i Grunnloven (§110 A), sameloven, ILO-konvensjonen nr. 169 Om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater og Artikkel 27. i FN-konvensjonen Om sivile og politiske rettigheter fra 1966.

En folkegruppes rett til kulturutøvelse anses som en grunnleggende menneskerettighet. Den internasjonale rettsutviklingen om forholdet til etniske minoriteter og urbefolkninger må derfor være sentral i utformingen av myndighetenes samepolitiske tiltak. Statsmyndighetenes ansvar omfatter å legge forholdene til rette for at samene får de nødvendige virkemidlene til selv å sikre og videreutvikle sin kultur på egne premisser. Samene må derfor ha en vesentlig grad av selvråderett og innflytelse i spørsmål av betydning for den samiske kulturs stilling. Spesielt omfatter dette de rammebetingelsene myndighetene setter for samisk kulturutøvelse til enhver tid. Et vesentlig moment i denne sammenheng er at begrepet kultur skal forstås slik at det også omfatter de materielle forutsetningene for kulturen. Dette er også slått fast i proposisjonen til sameloven (Ot.prp. 1986-87 nr. 33).

Både Regjering og Storting har bl.a. i denne sammenheng sluttet seg til daværende professor Carsten Smiths konklusjoner i en utredning for Fiskeridepartementet i 1990 om at fiske som en viktig del av den samiske befolkningens næringsgrunnlag, hører til det materielle kulturgrunnlaget som myndighetene er forpliktet til å gi et rettsvern.

Sametinget vil videre vise til Artikkel 27 i FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966. Kulturbegrepet i artikkelen omfatter den ideelle kultur, kulturelle ytringsformer som språk, musikk, litteratur osv. Et sentralt spørsmål er om kulturbegrepet også omfatter de materielle forutsetningene for kulturen.

Samerettsutvalget konkluderer med at:

"De beste grunner taler etter dette for at begrepet "kultur" oppfattes så vidt at også de materielle sidene ved en etnisk minoritets kultur er omfattet av bestemmelsen. De næringsmessige og andre økonomiske forhold bør i så fall være omfattet i den grad dette er avgjørende for at gruppen skal kunne opprettholde og videreføre en egen kultur."

Til dette spørsmålet uttalte Stortingets justiskomite:

"Komiteen slutter seg til oppfatningen om at staten har en forpliktelse til positivt å bidra til at den samiske folkegruppe har materielle forutsetninger for å dyrke sin kultur og sitt språk samt gis innflytelse på det fysiske og økonomiske grunnlaget for sin kulturform" (jf. Innst.O.nr. 79 (1986-87) punkt 4 s. 5).

På denne bakgrunn må det anses klarlagt at artikkelen ikke bare sikrer et vern for samisk kultur i snever forstand, men også omfatter materielle forutsetninger for å bevare og styrke samisk kultur generelt. Dette er ytterligere styrket ved Norges ratifisering av ILO-konvensjonen.

Når det konkret gjelder jordbruksnæringen har Næringskomiteen i forbindelse med jordbruksoppgjøret for 1994 pekt på at;

"jordbruket i mange strøk, særlig i Nord-Norge er et viktig grunnlag for samisk kultur og bosetting. I forhold til Norges forpliktelser på dette punkt, vil flertallet understreke at også landbrukspolitikken må ta hensyn til disse forpliktelsene".

Som jordbruksplanen konkluderer med, pålegger de folkerettslige og internrettslige reglene derfor norske myndigheter et ansvar for å sikre at jordbruksnæringen opprettholdes i samiske områder, både som en viktig faktor for samisk kultur og for bosetting i samiske områder. Med den utvikling en har sett innen jordbruket, vil det måtte bety at det må settes iverk *særskilte tiltak* overfor næringen i samiske områder for å følge opp disse forpliktelsene.

3. utfordring for samisk jordbruk

Fra et samepolitisk synspunkt er strukturutviklingen i jordbruket, med stadig færre sysselsatte i næringen, svært negativ. Gjennom Landsdelsutvalgets utredning (NOU 1972:33) og St. meld nr. 13 (1974-75) ble det uttrykt klare målsetninger om å utvikle jordbruket slik at næringen kunne bidra sterkt til bosetting og sysselsetting i samiske områder. Strategien som ble valgt var å bygge opp større familiebruk for å sikre inntekter til næringsutøverne, og å gjøre jordbruksnæringen mer robust. Det ble iverksatt ulike økonomiske tiltak for å gjennomføre denne strategien. For de vareslag som blir produsert i samiske områder og Nord-Norge, har strategien ført til høy selvforsyningsgrad. Ut fra et bo- og sysselsettingsperspektiv er resultatet imidlertid mer tvilsomt.

En studie av Kåfjord kommune (Bjerkli 1994) viser da også til at satsing på større enheter i marginale jordbruksområder som Nord-Troms og Finnmark, ikke alltid gir den befolkningsmessige effekt som man har forutsatt. Oppbygging av større enheter kan gi befolkningsmessig nedgang i bygder med knappe jordressurser.

Den nye landbrukspolitikken som er skissert i St. prp. nr. 8 legger ikke opp til en egen eller særskilt politikk for samiske bosettingsområder. Til tross for at det kom mange innspill til samepolitiske dimensjoner til Alstadheimutvalgets, mangler proposisjonen et samepolitisk perspektiv. På 1970-tallet var det faktisk en langt større fokusering på jordbruksnæringen som middel til å oppnå samepolitiske målsetninger enn det som er tilfelle i dag.

Målsettingene som er skissert i St. prp. nr. 8 er bl.a knyttet til bosetting, sysselsetting, fornuftig ressursforvaltning, beredskap og jordbruket som en betydelig kulturbærer. Fra et samepolitisk synspunkt er det ikke vanskelig å slutte seg til slike målsettinger. Det ligger imidlertid store utfordringer i å oppnå disse målsettingene. De strategier og tiltak som man vil gjennomføre innenfor det tradisjonelle jordbruket har tidligere bare delvis oppfylt målsettingene.

Satsingen på eneyrkebruk har i liten grad vært basert på samisk næringstradisjon innenfor jordbruket. Tradisjonell virksomhet innenfor primærnæringer blant den samiske befolkning har i stor grad vært knyttet til kombinasjonstilpasninger. Dersom målet er å opprettholde det tradisjonelle jordbruket som en kulturbevarende faktor, må man i framtidig landbrukspolitik i større grad åpne for kombinerte tilpasninger i strategier og tiltak en foreslår. På denne bakgrunn må det etableres en politikk med strategiske tiltak og virkemidler som ivaretar og utvikler næringskombinasjoner. Sametinget går derfor inn for å etablere en egen næringsavtale for kombinasjonsvirksomhet. En styrking av næringskombinasjoner vil også være med på å gi en bedre tilpasning til de økologiske forholdene som samisk jordbruk driver under.

Jordbruksplanen viser hvordan strategien med satsing og robuste eneyrkebruk i samiske områder ikke har gitt de sysselsettings- og bosettingsvirkningene en hadde forutsatt. Ytterligere strukturrasjonalisering med redusert antall gardsbruk vil redusere jordbrukets betydning i de samiske distriktene. I mange samiske områder har man svært marginale produksjonsmiljøer som er sårbare for nedlegging av enkeltbruk. Strukturen i melkeproduksjonen i en del samiske områder har allerede et produksjonsvolum og antall kyr pr. bruk langt over landsgjennomsnittet. På grunn av naturgitte forutsetninger ligger imidlertid kostnadene fortsatt høyt i primærproduksjonen.

En kan konkludere med at det for de samiske områdene er lite samsvar mellom de målene som er viktige i samepolitisk sammenheng, og de strategiene og tiltakene som fremmes for tradisjonelt jordbruk i St. prp. nr. 8.

Gjennom St. prp. nr. 8 er det i større grad enn tidligere fokusert på utvikling av alternative næringer i bygdene. Innenfor dette satsingsområdet er det stilt betydelige økonomiske virkemidler til disposisjon. Det ligger en klar utfordring i å utnytte midlene til det beste for samiske bygder. Innenfor denne sektoren vil landbruket og landbruksforvaltningen i fremtiden kunne spille en betydelig rolle.

Det ligger politiske utfordringer i å sette større fokus på landbruket som virkemiddel til å oppnå samepolitiske målsettinger, slik det var tilfelle på 1970-tallet. Ved framtidig gjennomgang av nasjonal landbrukspolitikk er det nødvendig at samepolitiske perspektiver trekkes inn i større grad enn det som er tilfelle i dag.

I hele det samiske bosettingsområdet er det aktive jordbruket basert på en relativ stor andel leiejord (30-40%), leid areal, gjerne på kortsiktige og usikre kontrakter. Mange eiendommer er også eid av utenbygdsboende som lite utnytter næringsgrunnlaget på eiendommen. Ved eiendomsovertagelse innen familien etableres store sameier. Dette medfører gjerne store problemer for forvaltning, vedlikehold og næringsmessig utnyttelse av landbrukseiendommene.

Finnmark Bondelag viser til at natur og kultur er uløselig knyttet til hverandre i samiske bosettingsområder. Det betyr at en i mange tilfeller må sette inn spesielle tiltak for å sikre primærnæringene. Særlig når det gjelder landbruksvarer som det er naturlig å produsere i nord, og i sammenheng med satsingen på kvinner og bygdeutvikling, ligger det utfordringer. I dag vil det være fornuftig å satse mer på jordbruk i kombinasjon med andre bygdenæringer, og å sette bosettingen i sentrum.

Skånland og Evenes kommuner mener at en i framtidig landbrukspolitikk i større grad må åpne for kombinerte tilpasninger i de strategiene og tiltakene en foreslår. Det samepolitiske perspektivet må i fremtiden trekkes inn i større grad enn det som er tilfelle i dag.

Sametinget mener hovedutfordringen innen arealforvaltning vil være å legge til rette for oppbygging av gårdsbruk som er sikret nødvendige arealressurser for trygg og rasjonell næringsdrift. Det vil være nødvendig å vurdere endringer i lovgrunnlag, forvaltning og de økonomiske virkemidlene.

I arealmessig sammenheng er det også viktig å finne løsninger på de arealbrukskonfliktene som jordbruket har med andre interesser. Dette gjelder i første rekke i forhold til reindriftsnæringen, rovdyrforvaltningen og oppretting av verneområder.

Samisk jordbruk med spredte bruk og lange avstander er avhengig av at den desentraliserte strukturen som preger næringsmiddelindustrien i området opprettholdes. Foredlingsleddet er avhengig av stabil råstofftilgang av høy kvalitet og av konkurranse dyktige priser, noe som forutsetter at stabile rammevilkår for landbruksnæringen sikres.

Avfolkning er en trussel mot samiske lokalsamfunn. Å sikre rekruttering til jordbruket er derfor en utfordring i utformingen av en samisk jordbrukspolitikk.

4. Målsetting og tiltak

Hovedmålet skal være å utforme en landbrukspolitikk for samiske områder der rammevilkårene for næringen er basert på nasjonale samepolitiske målsettinger og folkerettslige og internrettslige forpliktelser, samt å utvikle Sametinget til en landbrukspolitisk aktør.

Denne målsettingen støttes også av hoveddelen av høringsinstansene. Nordland Bondelag er usikker på hva som defineres som samiske områder. Bondelaget mener imidlertid at en særskilt jordbruksplan for samiske områder kan uavhengig av geografisk avgrensning være av betydning for jordbruket i fylket. TINE-meierier mener det er viktig at lønnsomheten i næringen bedres. Lav lønnsomhet fører til nedlagte bruk og svekket rekruttering til næringen. Samenes Landsforbund påpeker at en må være forsiktig med positiv diskriminering overfor samene i næringssammenheng. Rammene må ikke lages slik at enkelte folkegrupper diskrimineres og at gruppene således settes opp mot hverandre. Finnmark Bonde- og Småbrukarlag er svært godt fornøyd med jordbruksplanen og har ingen merknader til denne.

Skånland og Evenes kommuner mener utredningen til Samisk jordbruksplan bygger på det tradisjonelle og grensesprengende. En samisk jordbrukspolitikk for år 2000 må formes i spennet mellom det nasjonale og det internasjonale, det tradisjonelle og det grensesprengende. Den samiske jordbrukspolitikken må ha mål og visjoner som peker fremover i tid. Utvalget synes å ha tatt høyde for dette i utredningen. Tromsø kommune anser Sametingets planforslag i liten grad går inn på særpreget ved landbrukets betydning utenom Finnmark. Kvænangen kommune har ingen merknader til den fremlagte jordbruksplan for samiske bosettingsområder. Porsanger kommune slutter seg til hovedmålsettingen i planforslaget.

Sametinget mener en politikk for jordbruket i samiske områder i større eller mindre grad kan skille seg fra landbrukspolitikken som føres ellers i landet. Det er imidlertid nødvendig å definere mål for jordbruket i samiske områder og utforme virkemidler og strategier som er tilpasset de lokale forholdene. Utforming av en helhetlig og langsiktig politikk for jordbruket i samiske områder vil kreve et utstrakt samarbeid mellom først og fremst Sametinget og de statlige landbrukspolitiske myndighetene.

På grunnlag av en hovedmålsetting for samisk landbruk vil Sametinget fremheve følgende delmål for fremtiden:

- Landbruket må bidra til å oppnå målsettingen om et desentralisert bosettingsmønster i samiske bosettingsområder.
- Det må skapes ny og lønnsom næringsaktivitet i bygdene gjennom aktiv mobilisering av bygdens naturgitte, menneskelige og kulturelle ressurser.

- Innsatsen må økes for å legge til rette for en produksjon som dekker behovet for de landbruksproduktene det er naturlig grunnlag for å produsere i de samiske bosettingsområde.
- Det må sikres en levedyktig og konkurransedyktig næringsmiddelindustri for landbruket i de samiske bosettingsområdene.
- Lønnsomheten i jordbruket må bedres ved å redusere kostnadsnivå og utnytte naturgitte fortrinn som eksisterer.
- Rammevilkårene for kombinasjonstilpasning må styrkes, blant annet ved en egen næringskombinasjons avtale.
- Forholdene må legges tilrette for å utvikle tilleggsnæringer til tradisjonell jordbruksproduksjon.
- Det er en målsetting å oppnå større samisk innflytelse over forvaltning av utmarksressursene, basert på samisk sedvane og rettsoppfatning.

Sametinget vil understreke at delmålet om næringskombinasjoner og næringsutvikling henger nøye sammen. Ved å satse på næringskombinasjoner vil en slik politikk sikre maksimal sysselsetting og samtidig sikre kvinner jobb i kombinasjon med jordbruk. Om det ikke finnes kvinnelige arbeidsplasser i distriktene vil dette kunne være med på å gjøre det mindre attraktivt å bo i distriktene. Kombinasjoner vil kunne øke familienes totale inntekter. Det er av den grunn av stor betydning å sikre begge ektefellene arbeid i bygdene.

Tilknyttet disse målformuleringene peker høringsinstansene på en rekke tiltak som er viktige å få gjennomført. TINE-meierier mener at det bør arbeides for å få rekrutteringskvoter for melk for ungdom som ønsker å starte opp med melkeproduksjon. Det bli også vist til at rammevilkårene for meieri- og slakteridriftene må bedres. Videre vil en styrket fordelingsindustri bidra til flere arbeidsplasser og bosetting i det samiske området.

Nordland Bondelag mener det bør tilrettelegges for bedre ferie- og fritidsordninger for næringskombinasjoner hvor en i dag ikke kan ta ut normal ferie og fritid. Kriteriene for å stå i fiskarmanntallet bør tilpasses kombinasjonen landbruk/fiske. Bondelaget mener også at Fjellogen bør innføres i Nordland og Troms. Samenes Landsforbund mener det er viktig at bruksområdene i utmarken blir ivaretatt for jordbruk og kombinasjonsnæring. Disse næringene er viktig for opprettholdelse av bosettingsmønsteret i sameområdene, og er på linje med reindriften bærere av samisk kulturliv. Masi Bonde og Småbrukerlag mener med bakgrunn i stopp i jordbruksutbyggingen i forbindelse med utbyggingsplanene ved Kautokeino-Alta vassdraget fra 60-80 tallet, at en må få dispensasjon for utbygging til melkeproduksjon. I tillegg må en få et historisk kvotetillegg for de eksisterende brukene. Det vises også til behovet for å styrke mulighetene for kombinasjonsnæringsutøvelse.

Skånland og Evenes kommuner mener Sametinget må få forvaltning av større økonomiske ressurser innenfor jordbruksnæringen. Kvinnerettede og ungdomstiltak må prioriteres langt sterkere. Et godt tiltak er å styrke rammevilkårene for kombinasjonstilpasning. Utvikling av bygdenæringer basert på naturgitte forutsetninger og lokale fortrinn, må bli en prioritert oppgave. Sametinget må arbeide for at jordbruksnæringen blir en mer "åpen" næring.

Kautokeino kommune mener alle delmålene i planen peker i samme retning; å bevare og styrke bosettingen i de samiske bygdene for på den måten å sikre fremtiden for samisk kultur i videste forstand. Kommunen bemerker at de strategiene som er foreslått i planen synes alle å være fornuftige. En vil anta at samtlige vil måtte legges til grunn for å oppnå den hovedmålsettingen som planen foreslår. Tromsø kommune mener statlige virkemidler knyttet til landbruk og fiske bør gjennomgås med sikte på å sikre de samiske næringskombinasjonstilpasningene. Det bør utvikles en strategi for bygdeutvikling i samiske bosettingsområder. Samisk utviklingsfonds virkeområde og budsjett bør utvides. Porsanger kommune vektlegger at ressursgrunnlaget må sikres før planen settes i verk. Kommunen mener det må gis direkte tilskudd til små og mellomstore bruk, opprettholde anleggsstrukturen for meieriene i samiske områder, kompensasjon for økte transportutgifter på kraftfor, økt samarbeid mellom brukene, og endring av Samisk utviklingsfonds regler. Det pekes også på behovet for å sikre ressursgrunnlaget gjennom sikring av beitegrunnlaget for storfe og sau, sikring av utmarka og sikring av ressursgrunnlaget i fjordene, samt rekrutteringskvoter for ungdom og økt melkekvote for småbruk. Karasjok kommune ønsker at Samisk utviklingsfond hever grensen for støtte til driftsbygninger i jordbruket fra 1 til 1,6 årsverk.

5. Sentrale strategier

Samisk jordbruksplan fremmer tre strategier for å nå hovedmålsettingene for samisk landbruk. Dette gjelder;

1. øke Sametingets innflytelse over utformingen av langsiktig landbrukspolitikk.
2. utvikle Sametinget som aktør i jordbruksforhandlingene gjennom innflytelse over fastsettelsen av de årlige rammevilkårene for jordbruksnæringen.
3. Sametinget utvikler og gjennomfører egen landbrukspolitikk.

Strategi 1 innebærer bl.a opprettelse av en landbrukspolitisk sone for samiske områder. Det vises til at en slik geografisk sone bidrar til at det utvikles langsiktige mål og tilpasses spesielle strategier og virkemidler for jordbruket. Målformulering og virkemiddeltilpasning kan skje gjennom et samarbeid mellom landbrukspolitiske myndigheter, Sametinget, faglag og aktuelle fylkeskommunale myndigheter. De folkerettslige og internrettslige forpliktelsene den norske stat har overfor den samiske befolkningen legges til grunn for arbeidet.

Det tas utgangspunkt i region 8 som er foreslått i rapporten «System for omfordeling av melkekvoter i Norge». Region 8 omfatter Finnmark fylke, Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa og Kvænangen kommuner i Troms fylke. Sonen bør også omfatte de samiske områdene i Sør-Troms og nordlige deler av Nordland. Det foreslås at kommunene Skånland og Lavangen i Troms og kommunene Evenes, Ballangen, Hamarøy og Tysfjord i Nordland innlemmes i sonen. De samiske markebygdene i Narvik kommune må også tas med i sonen.

Ut fra jordbruksplan utvalgets vurdering vil en slik regionalisering omfatte en svært liten del av den totale sysselsettingen i næringen, og en liten del av produksjonsvolumet. Antall årsverk pr år i jordbruket i de 15 kommunene innenfor Samisk utviklingsfonds virkeområde tilsvarer ca 0,9% av totale årsverk i næringen. I utredningen «System for omfordeling av melkekvoter i Norge», er Finnmark og kommunene Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa og Kvænangen i Troms utskilt som en region (region 8). Kvoteutdelingen på melk i flg.

rapporten vil for denne regionen tilsvare 1,5% av totalt produksjonsvolum. I tillegg har en i de fleste samiske områdene en forholdsvis ensidig tilpasning til kjøtt- og melkeproduksjon. Slike forhold vil selvsagt redusere kompleksiteten ved å etablere en egen landbrukspolitisk sone for samiske områder.

TINE-Finnmark mener sonen må omfatte hele Finnmark. Nordland Bondelag viser til at den differensieringen av støtte som har hatt som formål å stimulere til økt satsing på områder hvor landbruket har stått relativt svakt, har gitt gode resultater frem mot slutten av 80-tallet. Fylkesmannen i Finnmark synes det vil være behov for regionale virkemidler for å oppnå målene for jordbruket i samiske bosettingsområder. En geografisk avgrensning av en landbrukspolitisk sone må følge virkeområdet for Samisk utviklingsfond. Fylkesmannen mener strategi 1 gir det beste utgangspunktet for gjennomføring av landbrukspolitikk i samiske bosettingsområder. Finnmark Bondelag viser til at en i mange år har arbeidet med spørsmål som bl.a dreier seg om " Finnmark og Nord-Troms som egen landbrukspolitisk region", lokal utnyttelse av forvaltning av ressurser i utmarka, kvote til fjordfiskere m.m.

Skånland og Evenes kommuner ser det som svært interessant at utvalget foreslår å opprette landbrukspolitiske soner. En mener prinsipielt at alle samiske områder bør innlemmes i en slik sone. Dette gjelder også Skånland og Evenes kommuner. En egen landbrukspolitikk for samiske områder vil klart styrke rammevilkårene for den fremtidige jordbruksnæringen. Porsanger og Karasjok kommuner går inn for denne strategien kombinert med strategi 3. Karasjok kommune foreslår at Sametinget ser til at det nedsettes et utvalg for å konkretisere innholdet i strategi 1.

Sametinget slutter seg til at det opprettes en egen landbrukspolitisk sone.

Som følge av Strategi 2 tilpasses de samepolitiske målsettingene knyttet til jordbruksnæringen innenfor dagens landbrukspolitiske ramme. En slik posisjon betinger reell innflytelse fra Sametingets side over generelle prioriteringer og målsettinger i landbruket. I dette perspektivet skisseres bl.a løsninger der Sametinget får representasjon i budsjettnemnda for jordbruket, Sametinget inngår i statens forhandlingsdelegasjon, og at det utarbeides en egen avtale for tradisjonelle kombinasjonsbrukere slik det ble foreslått i NOU 1988:42 om Næringskombinasjoner i samiske bosettingsområder.

Utvalget for samisk jordbruksplan viser til at det gjennom denne strategien vil være vanskeligere å påvirke utformingen av de langsiktige linjene i norsk landbrukspolitikk. Dette setter også krav til Sametingets kompetanse innenfor jordbruksnæringen.

Nordland Bondelag kan ikke se at Sametinget kan ha noen naturlig plass på statens side i jordbruksforhandlingene ut fra den rolle staten har i dagens forhandlingssystem. Samenes Landsforbund er imot at Sametinget skal være aktør i jordbruksforhandlingene. Dagens Sameting er ikke representativt for hele den samiske befolkningen og bør således ikke få slik makt og innflytelse. SLF ser gjerne at Sametinget i samråd med sameorganisasjonene er rådgiver også i jordbrukspolitikken. Fylkesmannen i Finnmark mener at Sametinget kan bli representert i Budsjettnemnda for jordbruket, og at det innen dagens avtaleverk utarbeides en egen avtale for tradisjonelle kombinasjonsbrukere. Finnmark Bondelag vil ikke anbefale at Sametinget blir en del av Statens forhandlingsdelegasjon da tinget dermed blir en part i forhandlingene. Dermed vil ikke Sametinget kunne ha en så uavhengig rolle som ønskelig. Bondelaget mener det heller ikke bør etableres en egen avtale for tradisjonelle kombinasjonsbrukere.

Ut fra *Sametingets* vurdering er det på nåværende tidspunkt ikke aktuelt å delta direkte i jordbruksforhandlingene. Dette tilsier at Sametinget uavhengig av aktiv deltagelse i disse forhandlingene, likevel skal ha en selvfølgelig innflytelse også innenfor den politikkutforming som har betydning for og berører samiske jordbruksspørsmål. Dette er på linje med det som skisseres i St.meld 52 (1992-93) Om norsk samepolitikk, hvor det kommer klart til uttrykk av Sametinget skal ha en førende rolle i dette arbeidet.

Strategi 3 medfører at Sametinget utvikler og gjennomfører en egen landbrukspolitikk. Dette medfører utvikling av en supplerende landbrukspolitikk og et virkemiddelsystem på toppen av det eksisterende. Gjennom økonomiske virkemidler kan Sametinget styre mot landbrukspolitiske mål.

Sametingets konkrete virksomhet innen jordbrukssektoren utføres i dag ved at Samisk utviklingsfond og Næringskombinasjonsprosjektet har økonomiske virkemidler til utviklingen av jordbruket innenfor virkeområdet for Samisk Utviklingsfond.

Nordland Bondelag ser det som en naturlig oppgave at Sametinget videreutvikler en tilleggspolitikk for utvikling av primærnæringene med spesiell vekt på kombinasjonsyrker. Samenes Landsforbund går i mot at Sametinget utvikler og gjennomfører egen landbrukspolitikk. Finnmark Bondelag viser til at problemene i primærnæringene i de samiske områdene står overfor er store. Det er derfor nødvendig å ha et folkevalgt organ som kan evne å skue over sektorgrenser og ha mot til å fremme interessene til alle de som henter levebrødet fra naturgodene i de samiske bosettingsområdene. Det er i den sammenheng Bondelaget har tro på at Sametinget først og fremst kan spille en rolle.

Skånland og Evenes kommuner mener Sametinget må ha som kortsiktig målsetting å oppnå reell innflytelse både angående utforming av den nasjonale landbrukspolitikken og forvaltningen av forskjellige støtteordninger. Politikken må utformes og forvaltningsoppgavene utføres i samhandling med landbruksmyndighetene på alle forvaltningsnivåer. Tromsø kommune mener landbruksdepartementet må ta ansvar for å vurdere hvordan nasjonalpolitiske målsettinger og virkemidler virker overfor landbruket i samiske bosettingsområder og dermed for den samiske kulturen. Karasjok kommune støtter planens tilrådning om å styrke Sametingets rolle som en landbrukspolitisk aktør, og om å utforme en egen landbrukspolitikk for samiske områder.

Sametinget mener at strategien om å utvikle en egen landbrukspolitikk fortsatt vil være aktuell så lenge tinget ikke har innflytelse over utformingen av jordbrukspolitikken i de samiske områdene. Sametinget registrerer også at jordbruksplanen i liten grad har gått inn på rolle- og ansvarsfordelingen mellom Sametinget og landbruksmyndighetene. Dette gjelder både i utviklingen av det tradisjonelle jordbruket, og i utviklingen av tilleggsnæringer til jordbruket. En slik avklaring er nødvendig for å få en bedre målretting av de samlede virkemidlene for landbruket i samiske områder. Sametingets erfaringer og kunnskaper og gode måloppnåelse gjennom tilskudd til tiltak innenfor jordbruksnæringen, bør videreføres.

Ut fra dette vil Sametinget utforme og tilstrebe gjennomføring av en egen landbrukspolitikk. Politikken ses i sammenheng med etableringen av en landbrukspolitisk sone for samiske bosettingsområder. Evaluering av Samisk utviklingsfond og høringsuttalelsene til Samisk jordbruksplan viser at fondets virkemiddelordning til landbruk og nærings-

kombinasjoner har positiv virkning, og må videreføres og styrkes. Dette innebærer at Samisk utviklingsfondet må få tilført nye virkemidler via eksempelvis jordbruksavtalen.

6. Konklusjon

Samisk jordbruksplan for samiske bosettingsområder fremmer en rekke sentrale utfordringer og problemstillinger for samisk jordbruk i fremtiden. Sametinget støtter i hovedsak planens målsettinger, og tiltrer de forslag til tiltak som er fremmet. Planen vil som sådan danne grunnlaget for Sametingets politikk på landbrukssektoren.

Samisk identitet og kultur er sterkt knyttet til de tradisjonelle samiske næringene. Gjennom jordbruket opprettholdes og videreføres kunnskap om forvaltning av naturressursene. I planen pekes det også på samisk jordbruk i miljø og vernesammenheng. Bevaring av samisk jordbruk og ivaretagelse av kombinasjonsdrift, bidrar til å bevare samiske kulturmiljø og kulturlandskap i tråd med dagens miljøpolitiske målsettinger.

Sametinget utformer og tilstreber gjennomføring av en egen landbrukspolitikk. Det må etableres en landbrukspolitisk sone for samiske bosettingsområder. Nærmere geografiske avgrensning må ses i sammenheng med SUF sitt virkeområde, opprettelse av samisk fiskerisone og handlingsplan for samisk kyst- og fjordområde. Utviklingen av en egen landbrukspolitisk sone for de samiske områdene vil skape oversiktlige og langsiktig stabile rammevilkår for næringen. Sametinget vil på den måten kunne utvikle langsiktige mål og tilpasse spesielle strategier og virkemidler for jordbruket. Målformulering og virkemiddeltilpasning vil skje gjennom et samarbeid mellom Sametinget og landbrukspolitiske myndigheter. Norges folkerettslige og internrettslige forpliktelser samt overordnede samepolitiske prinsipper, må legges til grunn for mål, virkemidler og tiltak.

Sametinget må på kort sikt oppnå en reell innflytelse både angående utformingen av den nasjonale landbrukspolitikken, og forvaltningen av forskjellige virkemidler. Dette kan skje gjennom følgende tiltak:

- Sametinget trekkes inn i et årlige jordbruksavtalesystemet som gir anledning til å delta i den løpende diskusjonen omkring landbrukspolitikken.
- Sametinget får representasjon i styrer, råd o.l. på nasjonalt og regionalt nivå av vital betydning for utviklingen av landbruksnæringen, som f.eks. styret i Statens Landbruksbank, Fylkeslandbruksstyrene o.l.
- Rammevilkårene for kombinasjonstilpasninger må styrkes, blant annet ved en egen næringskombinasjonsavtale.
- Det bør stilles endel midler til Sametingets rådighet over jordbruksavtalen slik at Sametinget kan føre en egen politikk for det samiske jordbruket som et supplement til den statlige landbrukspolitikken som føres.
- Samiske «referansebruk» blir et grunnlag for jordbruksforhandlingene.

I det videre arbeidet er det viktig at Sametinget sammen med sentrale landbruksmyndigheter snarest utformer konkretisering av mål, virkemidler og tiltak for å sikre at samisk jordbruk ivaretas som materielt grunnlag for samisk kultur. I dette ligger også vurdering av ulike ordninger som kan utvikle Sametinget til en sentral landbrukspolitisk aktør i fremtiden.

Sak 11/96 Revidering av retningslinjer for stipend til samisk ungdom

I. Dokumenter:

- Brev fra Samisk næringsråd datert 19. april 1995
- Gjeldende retningslinjer for utdanningsstipend for samisk ungdom
- Sak SN 52/95
- Utskrift av møtebok SN 52/95
- Utskrift av møtebok SG 26/95

II. Sametinget fattet følgende vedtak:

Sametinget vedtar med virkning fra skoleåret 1996-97 følgende endringer i retningslinjene for utdanningsstipend for samisk ungdom :

§ 2 Vilkår for stipend

Samisk ungdom i videregående skole i Norge som i tillegg oppfyller følgende vilkår tildeles stipend:

1. Søker må dokumentere at vedkommende er heltidselev ved et lærested godkjent for støtte i Statens Lånekasse.
2. Søker må dokumentere at vedkommende har samisk i fagkretsen.

§ 4 Administrativ ordning

Samisk språkråd skal forestå utlysning og fordeling av stipendstøtte til samisk ungdom.

Samisk språkråd skal føre kontroll med at midlene nyttes i samsvar med retningslinjene. Samisk språkråd skal også utarbeide årlig rapport til Sametinget om forvaltningen av midlene. Samisk språkråd kan gi nærmere regler til utfylling og gjennomføring av retningslinjene.

Sak 12/96 Barentssamarbeidet

I. Dokumenter:

- Barentsprogrammet 1994/95 m/protokoll fra det konstituerende møte i Barentsrådet og i Regionrådet av 11.01.1993.
- Statssekretær Siri Bjerke, UD, foredrag av 16.06.1994.
- Sametingspresident Ole Henrik Magga, foredrag Barentskonferanse for urfolk 16. - 17.06.1994.

- Miljøvernministermøtet i BEAR 14. - 15.1994.
- Utenriksminister Bjørn Tore Godals tale på Barentsrådets møte i Tromsø 15.09.1994.
- Sametingspresident Ole Henrik Maggas foredrag 15.09.1994.
- Felleserklæringen fra Barentsrådets møte 15.09.1994.
- Forslag til forordning for urfolkssamarbeidet i Barentsregionen, utarbeidet 31.08.1994.
- Protokoll fra fellesmøtet mellom urfolksledere 31.08.1994.
- Felleserklæring fra utdannings- og forskningsministrenes møte i Barentsregionen, 14. - 15.02.1995.
- Notat av 22.07.1995 fra Urfolksutvalgets leder om status og sammensetning av Barentsregionens regionale organer.
- Sametingsrådets vedtak av 21. - 22.08.1995 i sak R 81/95.
- Regionrådets virksomhetsrapport 1994/1995.
- St.meld.nr. 47 (1994-1995) Om handlingsprogrammet for Øst-Europa.
- Regionrådets Barentsprogram 1996
- Tredje utenriksministermøte i Barentsregionen 09.10.1995: Felleserklæring, foredrag og rapport fra "The Task Force on The Barents Region Environment Action Programme".
- CENTEK's utkast av desember 1995 til et "Policy Programme to Promote Investments in The Mining Sector in The Barents Region"
- St.meld.42 (1992-93) Om norsk polarforskning kap. 3 s.40-52.

II. Sametinget fattet følgende vedtak:

1. Målsettingen med Barentssamarbeidet

Samarbeidet i Barentsregionen ble etablert den 11. januar 1993 i Kirkenes i Norge. Territorielt sett vil samarbeidet omfatte de nordlige områder av Norge, Sverige og Finland, samt nordvestlige deler av Russland. Dette er stort sett områder som fra samisk side i uminnelige tider er betegnet som Sápmi og som også strekker seg østover til områder bebodd og utnyttet av Nenetserne på russisk side. Både samene og Nenetserne i området er ansett som opprinnelig folk med botradisjoner og næringsmessig utnyttelse av ressursene i området siden tider før nasjonalstatenes etablering.

I følge erklæringen fra utenriksministrene er hovedmålene med Barentssamarbeidet å:

- Sikre en fredelig og stabil utvikling i regionen
- Forsterke og videreutvikle kulturelle bånd mellom folkene i regionen
- Fremme nye og utvikle eksisterende bilaterale og multilaterale kontakter i regionen
- Legge grunnlaget for økonomisk og sosial utvikling i regionen med vekt på en aktiv og bevisst natur- og ressursforvaltning
- Medvirke til en utvikling som tar hensyn til urfolkenes interesser, og sikre aktiv deltagelse fra deres side

Disse hovedmålene medfører en rekke utfordringer på ulike saksområder. En del av disse framgår av de drøftelsene som er foretatt på det sentrale plan, på avholdte ministerkonferanser, og i arbeidsgruppene for økonomisk samarbeid, miljøsamarbeid og den nordlige sjørute. På det regionale plan omfatter dette arbeidet i Regionrådet og i de underliggende regionale utvalg. Dette medfører at en del av de mål som er satt og settes for Barentssamarbeidet på de ulike områder, naturlig nok vil stå i motsetning til hverandre.

Sametinget understreker at en sentral målsetting skal være å avklare og sikre urfolkens rettigheter til land og vann i området med tilhørende ressurser.

2. Urfolkens representasjon og innflytelse i Barentssamarbeidet

Barentsrådet og Regionrådet

På vegne av urfolkene i regionen krevde Samerådet på stiftelsesmøtet i 1993 en urfolksrepresentant i Regionrådet fra hvert land og urfolksrepresentasjon i Barentsrådet. Sametinget beklager at dette ikke ble akseptert. Sametinget vil opprettholde dette kravet.

Dette har også en praktisk begrunnelse i og med at det er umulig for en urfolksrepresentant å ivareta alle urfolkens interesser i området. Grunnen til dette er avstandene og på grunn av små ressurser til forberedelse.

Dessuten støtter Sametinget nenetsernes bestrebelse om å få en egen representasjon i Barentssamarbeidet.

3. Etablering av et urfolksråd

Barentssamarbeidets urfolksdel har hittil omfattet samene og nenetserne i regionen. Urfolkssamarbeidet er først og fremst konsentrert i Det regionale urfolksutvalget i Barentsregionen. Det ble oppnevnt i april 1993 med 6 medlemmer. Utvalgets arbeidsoppgaver ble da definert til å foreslå konkrete prosjekter til Barentsprogrammet, kartlegge status for urfolkssamarbeidet, belyse organisasjonsformer for urfolkene i de respektive land, fremme forslag som kan bedre urfolkens stilling og deres kulturelle og næringsmessige utvikling innen regionen, og fremme forslag om hvordan Regionrådet best mulig kan bidra til en utvikling i positiv retning.

Urfolksutvalget besluttet tidlig å arbeide for å øke utvalgets status. Motivet for dette tok utgangspunkt i at samarbeidet i Barentsregionen i dag består også av en statlig og en regional dimensjon, organisert henholdsvis gjennom Barentsrådet og Regionrådet. Utvalget viste til at urfolkssamarbeidet i Barentsregionen, i likhet med urfolksspørsmål generelt, er sektorgripende og inneholder i tillegg både statlige og regionale dimensjoner. Urfolksdimensjonen bør stå sterkt og må ses i et indre og et ytre perspektiv. Det indre perspektiv omfatter samarbeidet urfolkene seg i mellom. Urfolkens forhold til statlige, regionale og lokale myndigheter i de respektive land de er borgere av, utgjør det ytre perspektiv. I sum medfører dette at urfolkssamarbeidet kan hevdes å utgjøre den tredje dimensjonen i Barentssamarbeidet.

På bakgrunn av denne erkjennelsen ble det avholdt et toppmøte mellom samene og nenetserne i Barentsregionen 31.08.94, der det ble fremmet forslag om at:

- Det formelle rammeverket for det framtidige urfolkssamarbeidet i Barentsregionen må vedtas av Barentsrådet og Regionrådet i form av en egen forordning for urfolksarbeidet. Av denne vil det framgå hvilke muligheter og begrensninger myndighetene gir sine urfolk til å samarbeide over landegrensene.
- Formålet med forordningen skal være å legge forholdene til rette for et samarbeid mellom urfolkene i Barentsregionen, slik at de kan sikre og utvikle sine språk, sine kulturer og sine samfunnsliv.
- Urfolkene i Barentsregionen skal ha et eget urfolksråd, dets årsmelding sendes Barentsrådet og Regionrådet, samt at Urfolksrådets utgifter dekkes i sin helhet av statene i Barentsregionen i forhold til deres respektive deltakelse i urfolkssamarbeidet, med mindre annet bestemmes.

Siktemålet med forslaget om et urfolksråd var blant annet å skape et forum hvor urfolkene selv på en mest mulig demokratisk og representativ måte kan bidra til å trekke opp de linjene som må følges for å få et aktivt og framtidsrettet urfolkssamarbeid i Barentsregionen. Urfolksrådets arbeidsområde ble foreslått å kunne omfatte alle spørsmål av særlig betydning for urfolkene i Barentsregionen. Dette både med utgangspunkt i henvendelser utenfra, og på bakgrunn av egne initiativ. Når det gjelder myndighet var konklusjonen at Urfolksrådet i hovedsak bare skal gis rådgivende myndighet, men for å sikre forordningen et dynamisk perspektiv for utviklingen i framtiden bør dette ikke fastlegges en gang for alle.

Hverken Barentsrådet eller Regionrådet støttet forslaget om å opprette et eget urfolksråd. Sametinget beklager dette. I stedet ble Urfolksutvalget gjort permanent og fikk også rådgivende myndighet overfor Barentsrådet.

Sametinget viser til det foranstående og vil framheve urfolkssamarbeidet som den tredje dimensjon i Barentssamarbeidet i tillegg til det sentrale og regionale nivå. Tinget vil derfor gjenta sitt prinsipielle standpunkt om at det må opprettes et eget urfolksråd. Dette synspunktet ble fremmet i Sametingets årsmelding for 1994 (jf. St.meld.nr. 42 (1994-95) vedlegg punkt 2.8 s. 30 og punkt 5 s. 40). Sametinget etterlyser med dette Regjeringens og Stortingets syn på spørsmålet. Inntil dette skjer, mener Sametinget at det er behov for å ruste opp Urfolksutvalget ressursmessig slik at utvalget skal kunne ivareta sin rådgivende rolle både overfor Regionrådet og Barentsrådet. Så langt Sametinget erfarer har Urfolksutvalget konsentrert sitt arbeid om Barentsprogrammet. Dette er en viktig oppgave for utvalget, men det er en utfordring for Urfolksutvalget å makte å favne om og gjennomføre arbeidsoppgaver utover prosjekter og tiltak i Barentsprogrammet. Også her er det et spørsmål om økonomiske ressurser.

Sametinget er av den mening at skal Urfolksutvalget kunne makte å ivareta sin rådgivende rolle overfor Barentsrådet, må utvalget tilføres økonomiske ressurser til dette fra sentrale myndigheter, utover de midler utvalget får fra Regionrådet. Sametinget ber Utenriksdepartementet sørge for dette.

4. Urfolkenes rettigheter

Urfolkenes rettigheter til ressursene er ikke avklart i noen deler av Barentsregionen, og historisk er disse folkenes interesser tilsidesatt tildels meget grovt.

Sametinget er bekymret for at liberaliseringen av økonomi og tilgang til naturressursene medfører økt press på fornybare og ikke-fornybare naturressurser. Dette kan utgjøre en trussel mot urfolkenes tradisjonelle næringer, kultur og samfunnsliv, spesielt i Russland der statlig og regionalt regelverk er lite utviklet og på flere områder fraværende. I Russland står samene og nenetserne overfor store problemer med hensyn til levestandard, velferdstilbud og rettigheter i omleggingsprosessen til markedsøkonomi. Problemer med å opprettholde tradisjonell tilgang til naturressursene og nedgang i offentlige helse- og sosialtilbud får sterkeste virkning på det daglige husholdet. Manglende ressurser innenfor samfunnsområder medfører også her at tradisjonelle kulturferdigheter forsvinner ved at de ikke overføres fra en generasjon til neste.

Tiltak og prosjekter som planlegges og igangsettes i området må ikke få karakter av en misjonering overfor urfolk, men forholdene må legges slik til rette at befolkningen selv i størst mulig grad er aktivt med.

Sametinget viser til at dette ikke er ny kunnskap i Norge. Allerede i St. meld. nr. 42 (1992-93) Om norsk polarforskning, påpekes disse forhold som forsknings- og utredningsbehov innenfor urfolksområdet i Barentsregionen. Her omtales behov for sammenlignende studier av etnopolitiske forhold i regionen, hvilke konsekvenser nasjonalstatens politikk har overfor urfolk og etniske minoriteter, og disses ressursmessige situasjon og forvaltningen av lokale naturressurser. Et annet gjelder moderniseringsprosesser og eventuelle konflikter mellom tradisjonelle og moderne ervervsformer. Gjennom slik forskning kan det legges grunnlag for at urfolk og minoriteter selv kan legge premisser for egen utvikling, heter det i meldingen (jf. punkt 3.4.2.5 s. 51). Stortingets utenriks- og konstitusjonskomité viser til omtalen i meldingen om en langsiktig styrking av Fou-virksomheten på ulike felter, herunder urfolksområdet. Flertallet slutter seg til at denne styrkingen først og fremst bør foretas i den nordlige landsdel. Barentssamarbeidet skal nettopp stimulere til virksomhet og kompetanse oppbygging innen regionen (jf. Innst. S. nr. 207 (1992-93) punkt B s. 9). Et hovedmål for ivaretagelsen av urfolkenes rettigheter må være å virkeliggjøre Rio-konferansens prinsipper (UNCED 1992) og prinsippene i ILO-konvensjon nr. 169. Dette krever mer forpliktende avtaler både innen Barentssamarbeidets ramme og ellers i samarbeidet mellom landene slik at både sentrale og regionale myndigheter forpliktes til å ta urfolkenes behov alvorlig.

5. Barentsprogrammet

Sametinget beklager å måtte konstatere at de utfordringer som påpekes innenfor urfolksområdet i St. meld. nr. 42 (1992-93) ikke er fulgt opp i Handlingsprogrammet for Øst-Europa 1992-96 (jf. St. meld. nr. 47 (1994-95)). Her er urfolkstiltakene nærmest fraværende med hensyn til gjennomførte og pågående prosjekter. Dette med unntak av Regionrådets Barentsprogram 1994/95 og 1996. Potensialet for urfolksprosjektet er dog langt større enn det som framgår som prioriterte tiltak i disse to programmene.

Sametinget mener at de utfordringer som nevnes i St. meld. nr. 42 (1992-93) innen urfolksområdet som aktuelle Fou-prosjekter (jf. punkt 3.4.2.5 s. 51), også er høyst relevante og aktuelle som politikkområder for urfolkssamarbeidet i Barentsregionen. Denne politikkutviklingen må etter Sametingets mening skje i planmessige former i form av et eget urfolkspolitisk program for Barentsregionen, slik Det regionale urfolksutvalget har foreslått det i Barentsprogrammet 1996, punkt 5.3.4. I et slikt program er det naturlig å foreta en nærmere drøftelse og standpunkttagen til problemstillinger som blant annet:

- urfolkens politiske, næringsmessige, språklige og kulturelle rettigheter
- urfolkens rettigheter til naturressursene som materielt grunnlag for deres kultur
- moderniseringsprosesser og de muligheter og konflikter dette skaper mellom moderne og tradisjonelle ervervsformer
- nivået på utnyttningen av fornybare og ikke-fornybare naturressurser i forhold til hensynet til natur og miljø
- hvilke tiltak innen Barentssamarbeidets rammer som skal prioriteres og gjennomføres innen samfunnsområder som helsevesen, næringsutvikling, kultur og språk, utdanning og forskning, etc.
- organisering og omfang av urfolkssamarbeidet i Barentsregionen og dets forhold til andre typer urfolkssamarbeid

Sametinget finner i denne forbindelse å måtte uttrykke sterk bekymring for den fokusering Barentsregionen får i ulik sammenheng som et framtidig område for uttak av naturressurser. Dette både i forhold til urfolkens rettigheter og natur- og miljøhensyn. Tinget viser til de scenarier som fremmes for en framtidig oljeutvinning i blant annet Nenets autonome område i Arkhangelsk fylke, og den interesse som er for mineralforekomster i hele Barentsregionen. Det vises her til de framstøt som spesielt foretas av multinasjonale selskaper på mineralområdet (jf. CENTER'S rapport av desember 1995 om initiativ til et mineralutvinnings-program i Barentsregionen). I tillegg vil Sametinget framheve de målkonflikter som er innarbeidet i Barentsprogrammet 1996 i den framtidige satsing mellom ulike samfunnsområder.

Et urfolkspolitisk program for Barentsregionen utarbeidet etter disse retningslinjer vil både ligge innenfor Regionrådets og Barentsrådets domene. For at Urfolksutvalget skal ha muligheter til å kunne ivareta sin rolle overfor Barentsrådet i denne sammenheng, må Utenriksdepartementet i Norge delta i finansieringen utover de midler Urfolksutvalget råder over gjennom bevilgningen fra Regionrådet.

Sametinget vil sterkt peke på behovet for økte midler til gjennomføring av urfolksprosjektene i Barentsprogrammet utover de 4 millioner som bevilges. Dette er av avgjørende betydning for å nå de målsettinger som en fra urfolkens side har fremmet gjennom Barentsprogrammet.

Sametinget vil også påpeke at ansvaret for urfolkstiltak i regionen ikke tilligger urfolksutvalget alene. Arbeidsgruppene i Barentsregionen har alle et ansvar for å ivareta urfolkens interesser. Dette medfører at en hver arbeidsgruppe skal initiere og få gjennomført urfolksprosjekter innenfor sine administrative rammer.

«Barentssamarbeidet står overfor et stort utviklingspotensiale på det urfolkspolitiske området i framtiden. Spesielt sett i sammenheng med det arktiske miljøvernssamarbeidet AMAP, spørsmålet om etablering av et arktisk råd, og urfolkens frivillige samarbeid i det sirkumpolare området.»

Sametinget vil også vise til at EU-kommisjonen i en rapport har utpekt Barentsregionen som den mest ressursrike regionen i Europa. Det er derfor mye som tyder på at det kan være en stor fare for at regionens egen befolkning på sikt kan bli den tapende part i kampen om naturressursene. Sametinget mener det er nødvendig med en grundig og bred stortingsbehandling med utgangspunktet i denne interessekonflikten.

Sametinget ber derfor de sentrale myndigheter å vurdere en egen stortingsmelding om Norges politikk i Barentssamarbeidet og nordområdene forøvrig, der de foranstående utfordringer, i tillegg til en rekke andre, på det urfolkspolitiske området også vurderes.

Sak 13/96 Ansettelse av Sametingets direktør

I. Dokumenter:

- Utvidet søkerliste
- Utlysningstekst

II. Sametinget fattet følgende vedtak:

1. Per Edvard Klemetsen tilsettes som direktør for Sametinget i åremålsstilling for 6 år.

Stillingen plasseres i stillingskode 1062, ltr. 54.

2. Tilsettingen skjer på de vilkår som er nevnt i personalreglement for Sametinget av 02. juni 1995, Lov av 04.03.83 om Statens tjenestemenn, Lov av 18.07.58 om tjenestetvister, Lov av 28.07.49 om Statens pensjonskasse og Lov av 21.12.56 om aldersgrense for offentlige tjenestemenn.

Sak 14/96 Flerspråklige navn på kart

I. Dokumenter:

- Brev av 28.11.1995 fra Kulturdepartementet til Statens kartverk
- Brev av 04.05.95 fra Statens Kartverk Landdivisjonen til Kulturdepartementet
- Brev av 21.04.95 fra Statens Kartverk Landdivisjonen til Forsvarets militærgeografiske tjeneste
- Brev av 26.04.95 fra Forsvarets militærgeografiske tjeneste til Statens Kartverk
- Brev av 25.04.95 fra Forsvarets militærgeografiske tjeneste til Statens Kartverk
- Brev av 03.04.95 fra Forsvarets militærgeografiske tjeneste til Statens Kartverk Landdivisjonen
- Brev av 12.07.94 fra Forsvarets militærgeografiske tjeneste til Statens Kartverk/Landkartdivisjonen
- Brev av 26.10.94 fra Landkartdivisjonen til Forsvarets militærgeografiske tjeneste
- Brev av 19.10.94 fra Forsvarets militærgeografiske tjeneste til Landkartdivisjonen
- Brev av 19.08.94 fra Landkartdivisjonen til Kulturdepartementet
- Brev av 06.09.94 fra Kulturdepartementet til Statens Kartverk
- Brev av 29.08.94 fra Forsvarets militærgeografiske tjeneste til Statens Kartverk/Landkartdivisjonen
- Brev av 10.08.94 fra Forsvarets militærgeografiske tjeneste til Statens Kartverk/Landkartdivisjonen
- Brev av 19.07.94 fra Forsvarets militærgeografiske tjeneste til Statens Kartverk/Landkartdivisjonen
- Brev av 07.07.94 fra Landkartdivisjonen til Forsvarets militærgeografiske tjeneste

- Merknader til § 11: Unntak i Ot.prp.nr. 66 Lov om stadnamn

II. Sametinget fattet følgende vedtak:

Etter Lov om stadnamn skal samiske og finske navn som brukes av folk på stedet også brukes av det offentlige på kart, skilt, i register m.m.. Etter et initiativ fra Forsvaret v/Forsvarets militærgeografiske tjeneste, som særlig har argumentert mot bruken av samiske og finske navn på kart og spesielt når de forekommer samtidig for samme navneobjekt, har Kulturdepartementet gjort unntak fra loven og bestemt at de aktuelle kart som Forsvaret er interessert i kan utgis i to utgaver:

1. en utgave som følger regelverket, til sivilt bruk og
2. en spesialutgave til militært bruk.

Departementet skriver at "Ved en slik løsning vil Forsvaret få kart som er tilpasset deres spesielle behov, og samiske og finske stedsnavn vil bli tatt med på kart produsert for sivilt bruk i henhold til regelverket."

Unntaket som er gjort, synes klart rettet mot bruken av samiske og finske navn. Det er et stort tilbakeskritt og kulturpolitisk uakseptabelt.

Sametinget mener at departementet ikke har anledning til å gjøre slike unntak fra loven. I merknadene til § 11 i loven om unntak heter det at departementet kan gjøre unntak fra loven "når særlege grunner talar for det", men at "Føresetnaden må likevel vera at det blir lagt vekt på intensjonane i lova". Intensjonene synes å være svært klare både i forarbeidene og i selve loven. De er bl. a. å verne om stedsnavn som kulturarv. Lovens § 11 snakker om enkelttilfeller og ikke om hele kategorier av navn. Merknadene i Ot. prp. nr 66 (88-89) viser at unntaket tar sikte på skrivemåten og ikke selve bruken av navn.

Departementet har etter Sametingets vurdering gått i mot intensjonene i Lov om stadnamn, og tinget kan ikke godta en slik uthuling av loven.

Sametinget henstiller Kulturdepartementet om å omgjøre sitt vedtak i denne saken, og sørge for at alle offentlige organer følger lovens intensjon og bestemmelser.

Sametinget vil overfor Forsvaret protestere mot den argumentasjon som har ført til Departementets vedtak. Forsvaret har her på en meget uheldig måte vist liten aktelse for samisk og finsk kulturarv i Norge, og liten respekt for sine soldater, befal og annet personell med samisk og finsk bakgrunn. Tinget håper at Forsvaret innser dette og trekker tilbake sitt ønske om unntak fra loven, som har ført til denne tilsidesettelse av samiske og finske stedsnavn.

Ved protokollen:

Randi R. Balto